

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Muhasebe Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı

**GELİR ÇEŞİTLENDİRME İLE RİSKE GÖRE DÜZELTİLMİŞ KARLILIK
ÖLÇÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: MEVDUAT BANKALARI ÜZERİNE BİR
UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Feyzullah KAYA

Sivas
Ağustos 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Muhasebe Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı

**GELİR ÇEŞİTLENDİRME İLE RİSKE GÖRE DÜZELTİLMİŞ KARLILIK
ÖLÇÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: MEVDUAT BANKALARI ÜZERİNE BİR
UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Feyzullah KAYA

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel AYDIN

Sivas
Ağustos 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Muhasebe Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Gelir Çeşitlendirme İle Riske Göre Düzeltilmiş Karlılık Ölçüleri Arasındaki İlişki: Mevduat Bankaları Üzerine Bir Uygulama
Savunma Tarihi : 22/07/2019
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Yüksel AYDIN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Doç. Dr. Ersan ERSOY

Üye : Doç. Dr. Selahattin KOÇ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yüksel AYDIN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Feyzullah KAYA tarafından hazırlanan Gelir Çeşitlendirme İle Riske Göre Düzeltilmiş Karlılık Ölçüleri Arasındaki İlişki: Mevduat Bankaları Üzerine Bir Uygulama başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

09/08/2019

Fezullah KAYA

TEŞEKKÜR

Günümüze kadar bankacılık alanında birçok eser meydana gelmiş ve finansal sistemin en büyük yapıtaşları olan bankalar ve gelir kaynakları çeşitli şekillerde anlatılmaya çalışılmıştır. Bugün bankacılık sistemi kurumsal yapısı sayesinde ülkemiz sektörlerinin finansmanını yaparken diğer tarafta ortaya çıkardığı yeni ürün ve ürün gruplarıyla da katma değer yaratmaktadır. Kariyerime halen bir banka çalışanı olarak devam etmekte olduğum tez dönemimde bana destek olan tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yüksel AYDIN'a, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Özcan IŐIK'a, süreçte hep yanımda olan değerli aileme ve araştırmada yardımlarını esirgemeyen Sayın Gelir Uzmanı Ali KAPTAN'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. BANKA KAVRAMI VE TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.1. Banka Kavramı.....	3
1.2. Bankacılığın Dünyada ve Türkiye’de Tarihsel Gelişimi	4
1.2.1. Dünyada Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	4
1.2.2. Bankacılığın Türkiye’de Tarihsel Gelişimi.....	7
1.2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	8
1.2.2.2. Ulusal Bankalar Dönemi.....	9
1.2.2.3. Kamu Bankaları Dönemi	10
1.2.2.4. Özel Bankalar Dönemi.....	10
1.2.2.5. Planlı Dönem.....	11
1.2.2.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi.....	13
1.3. Türk Finansal Sisteminin Yapısı ve Bankalar.....	17
1.3.1. Görev Türlerine Göre Bankalar	20
1.3.1.1. Ticaret Bankaları	20
1.3.1.2. Katılım Bankaları	21
1.3.1.3. Yatırım Bankaları	21
1.3.1.4. Kalkınma Bankaları	22
1.3.1.5. Merkez Bankaları	22
1.3.2. Kapsamlarına Göre Bankalar	22
1.3.2.1. Perakende Bankacılık	22
1.3.2.2. Toptancı Bankacılık.....	23
1.3.2.3. Özel Bankacılık	23
1.3.2.4. Holding Bankacılığı.....	23

1.3.2.5. Uluslararası Bankacılık.....	24
1.3.2.6. Evrensel Bankacılık.....	24
1.3.2.7. Kıyı Bankacılığı.....	24
1.4. Türkiye’de Bankacılık Alanında Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar.....	25
1.4.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.....	25
1.4.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.....	26
1.4.3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.....	27
1.4.4. Türkiye Bankalar Birliği.....	29
İKİNCİ BÖLÜM	31
2. BANKALARIN GELİR GİDER ÇEŞİTLERİ İLE RİSK VE PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİ	31
2.1. Bankacılıkta Gelir Çeşitleri.....	31
2.1.1. Faiz Gelirleri.....	31
2.1.2. Faiz Dışı Gelirler.....	33
2.1.2.1. Ticari Kar.....	33
2.1.2.2. Ücret ve Komisyon Gelirleri.....	33
2.1.2.3. Temettü Gelirleri.....	37
2.1.2.4. Diğer Faaliyet Gelirleri.....	37
2.2. Faiz Dışı Giderler.....	38
2.3. Bankacılıkta Risk ve Bankaların Maruz Kaldığı Riskler.....	40
2.3.1. Bankaların Maruz Kaldıkları Riskler.....	41
2.3.1.1. Piyasa Riski.....	42
2.3.1.2. Likidite Riski.....	44
2.3.1.3. Kredi Riski.....	45
2.3.1.4. Operasyonel Risk.....	45
2.3.2. Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler.....	46
2.3.2.1. Personel Kalitesi.....	46
2.3.2.2. Kaynakların Verimli Kullanımı.....	47
2.3.2.3. Risk Yönetimi.....	47
2.3.2.4. Sermaye Yeterliliği.....	49
2.3.2.5. Likidite ve Kârlılık.....	51
2.3.3. Alternatif Dağıtım Kanalları ve Teknoloji Kullanımı.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	53
3. GELİR ÇEŞİTLENDİRME İLE RISKE GÖRE DÜZELTİLMİŞ KARLILIK ÖLÇÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: MEVDUAT BANKALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	53
3.1. Literatür İnceleme	53
3.2. Ekonometrik Analiz.....	58
3.2.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	58
3.2.2. Veri Seti	58
3.2.3. Ekonometrik Model	59
3.3. Bulgular ve Tartışma	61
3.3.1. Bağımsız Değişkenler İçin Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi.....	61
3.3.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testine İlişkin Sonuçlar.....	62
3.3.3. Yatay Kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (CIPS) İkinci Nesil Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	63
3.3.4. Panel Veri Tahmincileri Arasında Seçim.....	64
3.3.5. Panel Veri Modellerinde Otokorelasyon ve Değişen Varyans.....	65
3.3.6. Analiz Sonuçları	66
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	69
KAYNAKÇA.....	73
ÖZGEÇMİŞ	79

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. Eylül 2017 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Mevduat Banklarının Sıralaması (Milyon TL)	59
Tablo 3.2. Çalışma Kapsamında Kullanılan Değişkenler	60
Tablo 3.3. Özet İstatistikler	61
Tablo 3.4. Korelasyon Matrisi	62
Tablo 3.5. Yatay Kesit Bağımlılığı Testine İlişkin Sonuçlar	62
Tablo 3.6. Pesaran (2007) CIPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları	63
Tablo 3.7. Panel Veri Tahmincisi Seçim Sonuçları (RGDAK).....	64
Tablo 3.8. Panel Veri Tahmincisi Seçim Sonuçları (RGDÖK).....	65
Tablo 3.9. Otokorelasyon Testi Sonuçları (RGDAK).....	65
Tablo 3.10. Değişen Varyans Testi Sonuçları (RGDAK).....	65
Tablo 3.11. Otokorelasyon Testi Sonuçları (RGDÖK).....	66
Tablo 3.12. Değişen Varyans Testi Sonuçları (RGDÖK).....	66
Tablo 3.13. RGDAK Performans Ölçüsü Açısından Tahmin Sonuçları.....	67
Tablo 3.14. RGDÖK Performans Ölçüsü Açısından Tahmin Sonuçları.....	68

ÖZET

Bankalar günümüzde ekonomik ve finansal sistem içerisinde kaynak aktarımı noktasında en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bankaların temel gelirleri; bireylere ve kurumlara aktardıkları kredilerin faizlerinden oluşmakta ve bankalar bu gelirle ayakta kalarak finansal sistemin dengeli bir biçimde hareket etmesini sağlamaktadırlar. Ancak günümüzde gerek küresel piyasalarda gerekse ulusal piyasalarda ortaya çıkan faiz, regülasyonlar ve siyasi gelişmeler, bankaların bu kardan mahrum kalmasına ya da karlılıklarının azalmasına neden olmaktadır. İşte bu gelişmeler neticesinde bankalar gelirlerini çeşitlendirmek için faiz dışında farklı ürünler geliştirerek finansal sisteme dahil etmektedirler.

Bu çalışmada finansal sistem içerisinde faaliyet gösteren bankaların “ gelir çeşitlendirmesi ve riske göre düzeltilmiş banka performansı” incelenmiş olup bankaların yapılarına ve türlerine göre faiz dışında elde ettikleri gelir çeşitlerinin içerdiği riskler açısından banka performansına olumlu ya da olumsuz etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan analizler sonucunda gelir çeşitlendirmenin bankalar için yeni faaliyet alanları oluşturulduğu görülmüş olup bu gelir çeşitlendirmenin; bankanın karlılığına ve faiz dışı gelirlerine çok anlamlı bir katkı sağladığı, sektörde ve ülkemizde de faiz dışı geliri yüksek olan bankaların karlılığının da arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Çeşitlendirme, Banka Karlılığı, Panel Veri

ABSTRACT

Nowadays, banks are the most important factor in the transfer of resources within the economic and financial system. From this point on; they are the interest of the loans they transfer to individuals and institutions, and the banks are able to survive with this revenue and ensure that the financial system moves in a balanced manner. However, the current interest rate cuts, regulations and political developments in the economic system of the countries and the global system cause the banks to be deprived of this profit or decrease their profitability. As a result of these developments, the banks are developing different products other than interest in order to diversify their income and incorporate them into the financial system.

In this study, income diversification and risk adjusted bank performance lendar of the banks operating in the financial system has been examined. Although it is understood that new activity areas are created, it has been concluded that the increasing expenses due to this diversification do not provide a significant increase in the main activity and revenues of the bank.

Key Words: Income Diversification, Bank Profitability, Panel Data

GİRİŞ

Günümüzde bankalar ticari olarak birey ve kurumların finansmanında önemli bir yer tutmaktadırlar ve bu finansmanın sonucunda da faiz geliri elde etmektedirler. Ancak takdir edilmelidir ki bankaların esas gelir kaynakları “faiz” iken ekonomik konjonktürde ve ülkelerde meydana gelen iktisadi ve siyasi gelişmeler, faiz indirimleri, yetersiz kredi talebi vb. bankaların gelirlerinin azalmasına yol açmakta ve karlılıkların düşmesine neden olmakta bu nedenlerle de bankalar kazançlarını artırmak için yeni ürün ve hizmet alanları geliştirmektedirler.

Türkiye’de bankaların gelir kaynaklarının büyük bir bölümünün “faiz” olduğu yıllarda ya da faizlerin yüksek olduğu dönemlerde bankalar kaynak çeşitlendirmesi için çok fazla gayret göstermemiş özellikle 1980 – 2002 yılları arasında birey ve kurumlardan mevduat toplayıp hazineye borç vererek varlıklarını sürdürme yoluna gitmişler ve bu sayede gelir kaynaklarını çeşitlendirmeye ihtiyaç duymayarak esas faaliyet konusundan uzaklaşmış ve hatta kredilerin geri ödenmesi hususunda tereddütler olduğu gerekçesiyle de kredi hacimleri genel olarak düşmüştür.

Türkiye’de faizlerin düşmesinden sonra takdir edilmelidir ki bankaların faiz gelirleri düşmeye başlamış bunun neticesinde de bankalar gelirlerini çeşitlendirmeye çalışarak farklı ürün ve hizmetler üretme noktasına gelmişlerdir. Aslında bu olgu bankalar için esas faaliyet konusuna, müşteri odaklı yaklaşıma yani bankacılık hizmetleri vermeye zorlamıştır ve yine müşteri odaklı yaklaşıma geri dönmeleri bankaların risk ve getiri durumlarının da farklılaşmasına yol açmıştır. Bu farklılaşma bankaların geleneksel ürünlerini bir tarafa bırakarak yeni ürün ve hizmetlerin ortaya çıkarmasıyla sonuçlanmış ve bankalar bir yandan da geçmişte ücretsiz olan havale, elektronik para aktarımı, banka çeki ve senedi, mevduat, krediler, kredi kartı, internet bankacılığı, swap işlemleri, kasa bulundurma vb. hizmetlerden komisyon bedelleri altında ücret almaya ve sermaye piyasası türev ürünlerinden de komisyon gelirleri elde etmeye başlamışlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKA KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Banka Kavramı

Banka kavramı genel olarak toplumda mevduat toplayan ve kredi veren kuruluşlar olarak bilinmektedir. Bankacılık ve bankanın birçok kere tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlamalarda mevduat ve kredi kavramları esas olarak bulunmaktadır. Banka, mevduat toplayan ve topladığı bu mevduatı verimli bir şekilde farklı sektörleri finanse etmek amacıyla hizmet veren ayrıca çalışmalarının temel konusu düzenli bir şekilde kredi almak veya kredi vermek olan iktisadi bir müessesedir. Farklı bir şekilde tanımlayacak olursak banka; para, mevduat, kredi alanında bulunan her türlü işlemleri yapan veya düzenleyen, bireysel veya kurumsal kişiliklerle firmaların bu alandaki farklı taleplerini karşılayan ve yol gösteren iktisadi bir birimdir (Günceler 2014: 7).

Genel bir bakış açısıyla, mevduat toplayarak bunun karşılığında kredi veren kurumlar olarak görülen bankalar, gelişmekte olan bilgi teknolojilerinin de desteğiyle farklı finansal ürün ve hizmetleri müşterilerine sunmaktadır. Bu noktada faaliyetlerine devam ederken birçok sayıda farklı değişkenin var olduğu piyasa koşullarında çeşitli risklerle karşılaşmaktadırlar. Farklı ekonomilerin bankacılık sistemlerinde mevcut olan yapısal farklılıklara rağmen, bankaların yaptıkları işlemler genel olarak aşağıda belirtildiği gibi sıralanabilir.

Temel olarak bankalar, bir takım özelliklere sahip olan yükümlülüklerini satıp farklı özelliklerdeki varlıkları alarak gelir elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu durum çoğunlukla varlıkların değişimini ifade etmektedir. Bir şahıs komşusuna rehin karşılığı borç vermektense, parasını bankadaki bir tasarruf mevduatı hesabına yatırarak, komşusuna vereceği krediyi bankaya sağlamış olmaktadır. Bu şekilde bankada tasarruf edilen mevduatını kaydi paraya dönüştürmüş olmaktadır (Mishkin 1998: 232).

Bankalar; para, sermaye akışları, nakit ve kredi işlemleri üzerinde çeşitli işlemler yapan ve yeni ürünler oluşturan, birey ve kurumların, devletin ve firmaların

finans ve yatırım anlamındaki ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan iktisadi kuruluşlardır. Kısaca özetlemek gerekirse bankalar para ve parayla ilgili tüm finansal enstrümanlar ile işlem yapan, çalışan kuruluşlardır. Bankalarda yapılan işlemler sıralamaya konulursa mevduat toplama, kredi işlemleri, finansal araçların alım ve satımı, borsa aracılık hizmetleri, yurtiçi ve yurt dışı para transferleri, kıymetli evrak tahsili ve teminatı, döviz, ithalat ve ihracatın finansman işlemleri, teminat mektubu ile müşteri taahhütleri ve ülkemiz kanunlarının çerçevesinde yetki verilen tüm işlemlerdir (Mishkin 1998: 232).

1.2. Bankacılığın Dünyada ve Türkiye’de Tarihsel Gelişimi

Bankacılık dünya’ da ve Türkiye’de olmak üzere tarihsel gelişimi iki aşamada incelenmiştir.

1.2.1. Dünyada Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılığın tarihsel gelişimine bakacak olursak Sümerlere kadar gittiğini, geçmişten günümüze kadar borç verme, geçmişte adı her ne olursa olsun bir yatırıma finanse etme işlemleri olduğu görülmektedir. Bankacılığın başlangıcı hususunda çok sayıda görüşler vardır. İlk olarak bankacılığın eski Babil ve Sümerlere kadar gittiği düşünülmektedir. Çeşitli arkeolojik kazılarda tespit edilen sonuçlara göre bilinen ilk banka M.. 3500 yılında Sümerler tarafından kurulmuştur. Yine yapılan kazılar sonucunda ulaşılan bulgulara göre rahipler, tarihte ilk kez resmi anlamda borç veren kimselerdi. Çeşitli araştırmalarda, rahiplerin tarımda harman zamanında geri ödenmek üzere çiftçilere, tohum vs. ve teçhizat için ilk dönemlerde aynı, sonraki zamanlarda ise nakdi kredi verdikleri ortaya çıkarılmıştır (Ataş 1966: 7).

Bu konuda ortak görüş esasında eski dönemlerde birbirleriyle savaşan Şehir devletlerinde yaşayan toplumların, savaş ortamında para, altın veya değerli eşyalarının güvende olmadığı kaygısıyla ya da yer değiştirmek, ticaret yapmak için bulunduğu yerlerden uzaklaşmaları durumunda yine, para ve diğer kıymetli eşyalarının daha emniyetli bir Şekilde muhafaza edilmesi maksadıyla rahiplere emanet etmişlerdir. Tarihsel dönemlerin her kısmında ibadethanelerin kutsal olarak görülmesi ve belli bir bağımsızlıkları olması nedeniyle kıymetli eşyaların emanet bırakıldığı uygun alanların başında gelmişlerdir.

Para ve bankacılık alanındaki ilerlemeler birbirlerinden etkilenecek günümüzdeki banka-para ilişkisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rahipler toplanan para ve kıymetli eşyalarla, buldukları ülkenin, devletin vb. hükümdarlarını finanse etmek için kullanmaları sebebiyle finansal hareketler ve bununla ilgili ürün ve hizmetler oldukça hızlı bir şekilde farklılaşmaya başlamış ve önemli bir hale gelmiştir. Milattan önceki ve sonraki dönemlerde hükümdarların yönetim merkezleri (saray, şato vb.) ile mabetleri arasında oluşan para ve kıymetli eşya akımı günümüz bankacılığında tevdiat işlemleri olarak bilinen çalışmaların merkezini oluşturmuş ve bu yapı bankacılığa dair ilk izler olarak kabul görmektedir.

İlk olarak Mezopotamya’da başladığı öne sürülen bu tarz ilkel bankacılık çalışmalarının, farklı araştırmalar ve kaynaklarda Uruk Krallığında mevcut bulunan Kızıl Tapınakta hayata geçtiğine dair işaretler bulunmaktadır (Günceler 2014).

Çağdaş bankacılık ürün ve hizmetlerinin de tarihsel süreçte ilk olarak Mezopotamya bölgesinde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Çalışmalarda rastlanılan belgelerde ikinci yüzyıldan itibaren kefalet karşılığında kredi verme işlemlerinin yapıldığı, buna ek olarak sermaye akışları (hareketleri) ve alınan borçlar için katılım ve borçlanma senetleri, çek vb. ürünlerin kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Eski Yunan döneminde Parthenon ve Apollon tapınakları emanet para ve kıymetli eşya muhafaza etmiş, ödünç vermişler ve para basmışlardır (Urgancı 1982: 7).

M.Ö. IV. yüzyıl itibariyle emanet para ve kıymetli eşya muhafazasıyla uğraşanlar üzerindeki devlet denetimi artarken, banker ve kamu bankalarının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Eski Mısır’da bankacılığın ilerleme süreci Büyük İskender (M.Ö.356–323)’in Mısır’ı işgalinden sonra M.Ö. III. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Batlamyüs zamanında (M.Ö. 127–51) bankacılık ürün ve hizmetlerinin devlet denetiminde olması, daha doğru bir ifadeyle devlet tekeli altına girdiği görülmüştür. Bu aslında bankacılık alanında bireysel teşebbüslerin ortadan kaldırılması anlamını taşımaktadır. Ancak çeşitli savaşlar neticesinde ülke Romalıların işgaline uğradıktan sonra özel banka ve teşebbüsler yeniden ortaya çıkmıştır (Kırcalı 2016: 6).

Trampa ekonomisinden, para ekonomisine daha erken geçen Yunanistan ile İtalya arasında başlayan alışveriş, para değerlerinin yani kurların takdiri ve değişimi nedeniyle İtalya'da sarraflık işlerini ortaya çıkarmış ve böylece Roma'da para ve kredi işlemlerinin gelişmeye başladığı gözlemlenmiştir. Sonraki zamanlarda ise şövalye ve çeşitli halk grupları da bu işlere girişmişlerdir.

Orta çağın son kısımlarında devletler arasında gelişen ticari ilişkilere paralel olarak bir uzmanlık kolu olan bankacılık ortaya çıkmış ve Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Kıta Avrupa'sında ilk banka 13. yüzyıl itibariyle Floransa bölgesinde ortaya çıkarak, ticaret içinde kendine önemli bir yer edinmesiyle belirli bir sistematik çerçeve içerisinde bankacılık gelişmeye başlamıştır. İlk önce şehirde yüksek itibarlı ve finansal güvenimi olan şahıslar kurulan pazarlarda "Bancum" denilen banko içerisinde bulunarak belirli gelir taahhüdüyle insanlardan borç para toplayarak elde ettiği kaynakları ticari işlemlerinde kullanmaktaydılar. Bu süreçle beraber Floransa da kaynak toplamının yanı sıra plasman yapma kabiliyeti de gelişmiştir.

Bardi, Peruzzi ve Florentine Acciaiuoli, tanınmış ünlü ilk bankacılarıdır. 14. yüzyılın başlarında, Avrupa'nın belli başlı şehirlerinde şubeler açmışlardır. Daha sonra Vieri di Cambio de Medici, 1348-1392 yılları arasında Avrupa'nın en değer arz eden şehirlerinde sayısız şubesiyle büyük bir banka yarattı. 1407'de, Banco di San Giorgio, Cenova'da kuruldu. Bugüne kadar kurulmuş olan aile bankalarıyla arasındaki fark, bankanın bir kamu bankasına benzer banka şeklinde kurulmuş olmasıdır. Bu banka dünyanın en eski bankası olarak bilinmektedir (Kırcalı 2016: 6).

Perugia'da ilk 1462 yılında Monte de Pieta kurulmuştur, akabinde çok sayıda İtalyan şehri bunu takip etmiştir. Bunlar zincir şeklinde ortaya çıkmışlardır. Monte de Pieta o zaman Fransisken tarikat üyeleri tarafından emniyet sandığı olarak kurulmuştur. Kuruluşun çalışma amacı ise öncelikle kredi ve kambiyo işlemleri ile alakalı olarak ticaret ile ilgilenen o dönemlerin Medici ve Strozzi gibi varlıklı bankacı ailelerin, sermayesi olmayan ihtiyaç sahibi kişilere destek vermek istemesiydi. Siena'da Monte Di Penta olarak 1472 yılında kurulan Siena'daki Banca Monte de Paschi, dünyanın en eski bankasıdır. Daha sonra Amsterdam, Paris ve Hamburg gibi şehirlerde bankalar açılmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde, bankalar

Avrupa'ya yayıldı. 18. ve 20. yüzyıllar arasında Avrupa ülkelerinin iyi bankalar kurup geliştirdiği, merkez bankasına devredildiği ve banka ile ilgili yasal düzenlemeler yaptığı dönemdir.

İlk banknot 1609'da Amsterdam bankası tarafından yayınlandı. Ancak, bu konu zorunlu muameleye dayanmamaktadır. Aynı yıllarda kuyumcular, İngiltere'de yatırılan paralar karşılığında para toplayabildiler (Kırcalı 2016: 7).

Tahvilin ortaya çıkışı, bankalarca kredilerin oluşturulmasından sonra paranın yükselmesinde ikinci devrim noktasıdır. Devletler ve kuruluşlar bankalara göre daha büyük çaplı çeşitliliğe sahip bireylerden ve kurumlardan borç alabilmenin bir yolu olarak tahvil çıkartmaktadırlar. İtalya'nın kuzey tarafında şehir devletlerinde sekiz asır önce görkemli olmayan bir başlangıçla ortaya çıkan tahviller günümüzde devasa bir boyuta ulaşmıştır. Halen uluslararası piyasalarda işlem gören tüm tahvillerin yaklaşık toplamı 18 trilyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Hükümetlere göre tahvil arzının önemli bir noktada olmasının bir sebebi de devletlerin ekonomi politikalarının güvenilirliklerinin anlık olarak bu piyasalarda test edilmesidir. Ancak tahvil piyasalarının esas gücü devletlerin yüksek borçlanma maliyeti ile cezalandırma kabiliyetine haiz bulunmasıdır.

İslam dininde faizin haram kılınması gibi, Ortaçağ'da da Hıristiyanlığın para ve kredi işlemleriyle iştigal etmesi kilise tarafından iyi karşılanmadığından, bu tarz işlemler genel olarak o dönemlerde de Yahudilerce yürütülmektedir. Ortaçağ Avrupa'sında güvensiz ticaret yolları ve hizmetleri, siyasal istikrarsızlık, şehirlerin genellikle kalelerin içerisinde olmaları ve süregelen savaş ve çatışmalar, iktisadi ve ticari işlemleri büyük ölçüde zorlaştırmıştı. Diğer taraftan kilisenin, kredi işlemlerini ve faizden menetmesi ve kapsamlı cezalar getirmesi bankacılık hizmetlerinin büyümesinin ve gelişmesinin önüne geçen önemli nedenlerdir (Şendoğdu, Sezgin 2008: 18).

1.2.2. Bankacılığın Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de de banka ve bankacılık sistemi dünyada olduğu gibi gelişmeye başlamış ve bu gelişim tarihsel süreçte altı aşamada meydana gelmiştir. Bunlar aşağıdaki şekilde incelenmiştir;

- Osmanlı imparatorluğu Dönemi (1847-1923),
- Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1933),
- Kamu Bankaları Dönemi (1933-1945),
- Özel Bankalar Dönemi (1945-1960),
- Planlı Dönem (1960-1980),
- Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980 ve 2004).

1.2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu ‘Kaime’ adı verilen ilk kâğıt parayı 1840 yılında bütçenin açık vermesi neticesinde çıkartmıştır. Devlet hazinesinin sürekli olarak dış ticaret açığı vermesi sonucu kaimenin yabancı para cinsi karşısındaki değeri önemli derecede düşük duruma düşmüştür. Paranın değerinin düşmesi neticesinde de ithalatın finanse edilebilmesi için dışardan kaynak bulunması zor hale gelmiş ve bu hükümeti çareler aramaya itmiştir. 1845 yılında Galata Bankerleri ile bir anlaşma yapılmıştır. Bankerler aracılığı ile Osmanlı Devletinin ithalatının finansmanı belirli bir döviz kuru üzerinden dış pazarlara çıkartılarak poliçelerle finanse edilmesi işlemi uygulanmaya başlamıştır. Ancak bu anlaşma 1847 yılında yenilenmeyerek, Galata Bankerleri Osmanlı hükümetinden ayrı olarak ama aynı işlevi yerine getiren bir bankanın temelini atmışlardır (Bulut 2015: 6).

1847’de Osmanlı İmparatorluğu döneminde Galata Bankerleri tarafından “İstanbul Bankası” unvanıyla ilk banka kurulmuştur. Fakat kurulan banka uzunca bir süre faaliyet gösterememiş ve 1852 yılında faaliyetini durdurarak tasfiyeye girmiştir. Osmanlı Devleti’nde bankacılık kurumunun miladı olarak, 1856 yılında kurulmuş olan Osmanlı Bankası kabul edilmektedir. Özellikle 1839 yılında Osmanlı Devleti’nde, Tanzimat Fermanı’ndan itibaren kamu harcamalarının gelirlerden daha fazla olduğu bir dönem başlamıştır. İstanbul’da faaliyette bulunan bankerlerden ve altın işiyle uğraşanlardan borç alınmak suretiyle devletin borçlanma ihtiyacı karşılanmıştır. Başlangıçta kaimenin ihracı sonrasında da toplanması düşünülen vergiler teminat olarak gösterilmiştir. Akabinde Kırım Savaşı’nın bitimiyle 1856 Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu şekilde Osmanlı Devleti’nin dış borç alma kapasitesini arttırmıştır. Bu Osmanlı Bankası’nın kuruluşunun en önemli sebebidir. Banka, dış borçlanma sırasında Osmanlı hükümeti ile dış sermaye sahipleri arasında

aracılık yapmak maksadıyla İngiliz sermayesi tarafından kurulmuştur. 1863 yılı içerisinde daha kolay şartlarda tarımla uğraşanlara kredi sağlamak maksadıyla Memleket Sandıkları kurulmuştur. Memleket sandıklarının finansman kaynağı ilk etapta imece usulü, daha sonrada çiftçinin hasat zamanı mahsulüyle orantılı olarak Sandığa buğday vermesi sayesinde devam ettirmeye çalışılmıştır. Bir süre sonra Sermayenin toparlanmasında sıkıntılar yaşanmaya başlanması ve kredilerin dağıtımında birtakım yolsuz işlemlerin yapılması neticesinde adı değiştirilerek Menafi Sandıkları olarak devam edip düzenlenmesi hususunda karar verilmiştir. Menafi Sandıklarının sermayesi aşar vergisine menafi hissesi adıyla yapılan bir artışla oluşturulmuştur. Bir zaman sonra burada toplanan sermayenin kullanılmasıyla alakalı olarak bir takım şüpheler ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde de kamu bankası unvanıyla 1888 yılında ilk olarak Ziraat Bankası kurulmuştur. Ziraat Bankası ile tarım sektörünün kredilendirmesinin hükümet denetimine almak gaye edinilmiştir. Menafi Sandıklarının tüm alacakları Ziraat Bankasına devredilmiş ve Ziraat Bankası'nın sermayesi meydana getirilmiştir (Kırcalı 2016: 6).

1.2.2.2. Ulusal Bankalar Dönemi

Cumhuriyet idaresinin ilk döneminde Türk bankacılığındaki gelişmelere baktığımızda, 1923 yılında, Türkiye'de faaliyette bulunan 22 adedi ulusal, 13 adedi de yabancı sermayeli olarak toplamda 35 adet banka mevcuttu. 1923 yılında hükümet ve toplumun tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinde faaliyet gösteren ileri gelenlerinin katılımıyla organize edilen Türkiye İktisat Kongresi'nde, iktisadi büyüme noktasında ulusal bankacılık sisteminin oluşturulmasının zorunluluğu bütün katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Kongrede belirtilen görüşlerde özel sektörün imkanlarıyla hali hazırda güçlü bankalar meydana getirilmesine olanak bulunmamaktadır bu durum sonucunda da bankaların kurulması için devletin katkısı zorunlu hale gelmektedir (Korukçu 1998: 3).

1924 döneminde İzmir Birinci İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda özel sektörün ilk bankası Türkiye İş Bankası faaliyete başlamış, 1925 yılında ise kalkınma bankası olarak kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası faaliyet göstermeye başlamıştır (Parasız 2014: 20).

Türkiye Sanayii ve Maadin Bankası'nın kuruluşundaki maksat özel sektör teşebbüslerine finansman sağlanması olmasına rağmen, banka öz sermayesinin önemli bir kısmını kendi iştiraklerine bağladığından faaliyet amacını tam anlamıyla gerçekleştiremeyerek; 1933 yılında Sümerbank'a devrolunmuştur. Akabinde, kongreye katılım sağlayan tarım sektörünün ileri gelenlerinin önerileriyle tarım sektörüne en uygun şartlarda en çok kredi verilebilmesi için, Ziraat Bankası'nın sermayesi 1927 yılında arttırılmıştır. Konut kredisi vermek maksadıyla oluşturulan Emlak ve Eytam Bankası ise 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür. 1930 yılında da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur. 1920'li yılların içerisinde başlanılan çalışmanın neticesi, birtakım mali sebepler nedeniyle 1930 yılında alınabilmiştir.

1.2.2.3. Kamu Bankaları Dönemi

“Bankacılık” açısından bakıldığında kamu bankaları döneminin en büyük özelliği, önemli devlet bankalarının kurulmasıdır. 1934 yılında başlanan Birinci 5 yıllık Sanayi Planı'nın yürürlüğe girmesiyle, kamu sermayesiyle ya da kamusal sermayenin liderliği etrafında oluşan bu bankalar pek çok önemli görevler üstlenmişlerdir (Parasız 2005: 21). 1933 yılında İller Bankası ve Sümerbank, 1935 yılında Etibank, 1937 yılında ise Denizbank kurulmuştur. Sümerbank, sanayi üretimini destekleme; İller Bankası ise yerel yönetimlerinin kalkınmasını desteklemek, imar planlarında yol gösterici olmak, su, elektrik, doğalgaz kanalizasyon türü altyapı işlemlerinin yapımını orta ve uzun süreli kredilerle desteklemek; Denizbank Türk ve yabancı limanlar arasında posta seferleri işletmek ve bir takım deniz yolu işlerinin yürütülmesi maksadıyla kurulmuştur. 1938 yılındaysa Halk Bankası küçük esnafa kredi temini maksadıyla kurulmuştur.

1.2.2.4. Özel Bankalar Dönemi

Türk bankacılık sektörünün büyüme ve ilerlemesinde değişen ekonomik politikaların bir sonucu olarak özel bankacılığın büyüdüğü ve geliştiği dönem olarak tanımlanmıştır. 1945 ve 1959 yılları arasında modern işletmelerin ortaya çıkışı, milli gelirin büyümesi, hızlı nüfus artışı, şehirlerin büyümesi, ulusal gelirin daha büyük bir paya sahip olduğu sanayi sektörünün başlangıcını oluşturması ve pazar için üretim artışıyla birlikte kredi talebinin artışına sebep olmuştur. Bankacılık sektöründe

yatırım getirisi artmış ve özel bankacılık önem kazanmıştır. Bu süre zarfında Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) kuruldu. Bu dönemde, faiz oranlarından ve bankacılık işlemlerinden düşülecek komisyon oranlarının hükümet ve merkez bankası tarafından belirlenmesine bağlı olarak, sadece döviz işlemleri yapmak için yetkilendirilmiş, banka şubelerine ve mevduatlara dayalı rekabet önemli hale gelmiştir. Şube bankacılığının yaygın hale gelmesi, yerel bankaların tasfiye sürecini hızlandırdı (Çankaya, 2011: 13).

1.2.2.5. Planlı Dönem

1950-1960 yılları arasındaki Türkiye ekonomisi istikrarlı olmayan bir büyüme döneminden geçmiştir. 1954 yılına kadar pozitif iç ve dış konjonktür sayesinde ekonomide önemli sayılabilecek ilerlemeler kaydedilmiştir. Pek tabii konjonktürün dönmesiyle beraber 1954 yılından başlayarak ekonomi üretim anlamında yavaşlamaya, artan dış açık ve enflasyon ile beraber kendisini gösteren bir kriz dönemine doğru sürüklenmiş ve bütün sektörlerde büyüme ani bir şekilde yavaşlamıştır. Meydana gelen iktisadi krizin görünüşteki sebebi iç ve dış kaynakların zorlanarak dengeli olmayan, koordinasyondan uzak bir iktisadi kalkınma çalışmasının sürdürülmeye çalışılması ve pek tabii verimli kaynak kullanımının sağlanamaması nedeniyle istikrarın devam ettirilememesidir (Şahin 2000: 410).

1958 yılında uygulanmaya başlanan denge programları ekonomiye istikrar getirilmesinde faydalı olamamıştır. Ekonomide denge sağlamak ya da krizden çıkış için iki yol mevcuttu: Birincisi, kaynak kullanımını piyasa verilerine, serbest piyasa ekonomisine bırakmak; ikincisi ise programlı bir kaynak kullanımına yönelmekti. İçerideki ve dışarıdaki faktörler, çeşitli gelişmeler ikinci yolun seçilmesine neden olmuştur (Kepenek, Yentürk 2005: 144). Bu şekilde serbest ekonomi politikalarından vazgeçilmiş ve ekonomi kalkınma planları ile yönlendirilmeye çalışılmıştır. Kalkınma planları evresinde sanayileşme temelli bir yapı oluşturma stratejisi benimsenmiş; sanayileşme politikası genellikle ithale dayalı model üzerine kurulmuştur. Bu dönemde takip edilen ithale dayalı sanayileşme politikasına göre, bu işle ilgili sektörler gümrük vergileri, ithalat yasakları, kotalar ve benzeri etkili önlemler gibi değişik önlemlerle korumaya alınmıştır. İthale dayalı yöntemin

kullanılması esnasında Türkiye ekonomisi, dış aleme kapalı bir yapı olarak yönlendirilmiş, faiz oranları ve kurlar gibi temel fiyatlar hükümetçe tayin edilerek global piyasalara bağlı olmadan belirlenmiştir. Genellikle planlarda kalkınmada öncelik verilen sektörler olan sanayi, inşaat, ulaştırma, enerji, madencilik ve ihracat sektörlerinin fon ihtiyaçlarını ucuz maliyetle karşılanabilmesi için negatif reel kredi faiz uygulaması ve tekrar bu sektörlerin ithal hammadde maliyetlerinin düşük tutulabilmesi için Türk Lirası'nın çok değerli olduğu bir kur politikası benimsenmiştir. Planlı dönemde bankacılık büyük oranda devlet denetimi altında hareket etmiştir. Mevduat faizlerine ve kredilere uygulanacak olan faizler, banka komisyonu tutarları ve diğer tüm hareketler belirlenen ithal ikamesi politikasına göre belirlenmiş; bankaların esas görevi kalkınma planlarında var olan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak belirlenmiştir (TBB 2008: 11-12). Anılan yıllarda, Türkiye'de yeterli sayıda ticaret bankası olduğu düşüncesiyle daha çok belirli alanlarda, sektörlerde uzmanlaşmış bankalara öncelik verilmesi anlayışıyla yeni yabancı banka ve özel haller dışında ticaret bankası kurulması için izin verilmemiştir. Bu dönemde, beş'i kalkınma (T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve Yatırım Bankası (1976)) ve ikisi ticaret (Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap Türk Bankası (1977)) olarak toplamda yedi banka kurulmasına izin verilmiştir. İlâveten, global olarak da yaygınlaşan holding (şirket) bankacılığı özel kesim yatırımlarına hızlı finansman sağlayacağı anlayışıyla hükümetlerce desteklenmiştir ve özel ticaret bankalarının önemli bir kısmı da holding bankalarına dönüşmüştür (Dinçer 2006: 85).

Döviz ve faizdeki dalgalanmalardan kaynaklı bir riskin olmadığı rekabetin bulunmadığı izole bir yapıda faaliyet gösteren özel bankalar, negatif reel faizle toparladıkları mevduatları artırmak için şube bankacılık yönüne doğru eğilim göstermişlerdir. Mevcuttaki bankalara şube açmaları tavsiye edilerek, ortalama sabit maliyetlerinin düşürülmesi için çaba gösterilmiştir. 1960-1980 yılları arasında dönem başında 59 olan ulusal ve yabancı banka sayısı dönem sonunda 44'e düşmüş, şube sayısı ise 1759'dan 5975'e çıkarılmıştır. Temel fon kaynağı mevduat olan ulusal alanda faaliyet gösteren bankaların şube sayısının hızla bir şekilde artması ve

teknoloji seviyesinin düşük olması sebebiyle sabit maliyetlerin toplam aktiflere oranı, izleyen dönemin sonunda OECD ortalamasının üç katına çıkmış ve %7 düzeyinde gerçekleşmiştir (Dinçer 2006: 85).

1.2.2.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi

Bankacılık sektörünün, 1980 yılına kadar hükümet denetiminde ve sınırlı mali enstrümanlar ile hizmetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır, 1980 dönemiyle beraber serbestleşme hususunda ciddi çalışmalar yapılmasıyla sektör finansal araç bakımından zenginliğe ulaşmış, bununla birlikte bankacılık sektörünün denetimi ciddi manada zorunlu hale getirmiştir (Bakdur 2003: 12).

Uygulamaya konulan kalkınma politikalarına uygun olarak serbest döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulaması hayata geçirilmiş, mali piyasalar için liberalleşme ve piyasa derinliğini artırma yönünde düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Korukçu 1998: 11). Teknolojinin de ilerlemesiyle bilgiye ulaşmak daha hızlı ve ucuz hale gelmiştir (Parasız 2011: 25). İlgili dönemde bankacılık sektörüne giriş kolay hale gelmiştir. Bank of Creditand Commerce (1980), Türk Bankası Ltd (1981),Bank of Melland (1981), , Habib Bank (1982), Suudi American Bank (1984), Manufacturers Hanover Trust Company (1984), The First National Bank of Boston (1984), Bank of Bahrainand Kuwait BSC (1985), Standard Chartered Bank (1985), Kıbrıs Kredi Bankası Ltd (1988) ve Societe Generale S.A.(1989)'nın Türkiye'de iş yapmasına, şube açmasına imkan verilmiştir (Ertuğrul, Zaim 1996: 27).

Sermaye Piyasası Kanunu ile 1982 döneminde sermaye piyasası enstrümanlarının kullanılması için gereken kanuni çerçeve ve resmi yapı oluşturulmuş, 1986 yılında da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete başlamıştır (Keskin vd. 2008: 33).

İktisadi hayatta serbest piyasa mekanizmasının hayata geçmesi ve mali piyasaların liberalleşmesi yönünde düzenlemelerin yapılması, bankacılık sistemi üstünde ciddi etkiler yaratmıştır. Yeni yerli ve yabancı bankaların faaliyet göstermesine imkan verilmesi, kredi ve mevduatta da faizlerin serbest bırakılmasıyla bankacılık sektöründe rekabet artmış ve artan rekabetle, klasik olarak mevduat toplayan banka anlayışı yerine kaynak çeşitlendirmesinin artış gösterdiği bir bankacılık yapısının tercih edilmesine sebep olmuştur. Bu zaman diliminde banka

kaynaklarının bir kısmı sermaye piyasası işlemleri, DİBS (Devlet iç borçlanma senedi) ve hazine bonusu alımları ile döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Banka müşterilerine swap, leasing, factoring, tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, forfaiting, swap türü yeni hizmetler takdim edilmiş, bilgisayar desteği ve diğer teknolojik imkanlardan faydalanılması ile banka personelinin eğitimine öncelik verilmesi sonucunda sektörün verimliliğinde artış kaydedilmiştir. Bankacılık alanında kaynakların etkili olarak kullanılmasını sağlamak için Para Piyasası 1986 yılında hizmete girmiştir. Bu sistem mevcudunda kullanılmayan nakit fazlası bulunan bankalardan nakit paraya ihtiyaç duyan bankalara borç temin ederek bankaların kendilerine gelir sağlama olanağı işlevi görmektedir. Ayrıca burada ekonomi yönünden piyasanın kısa vadeli likidite sorunu ortadan kalkmakta Merkez Bankası'nın ek emisyonuna ihtiyaç duyulmamaktadır (Parasız 2011: 26).

Finansal serbestleşme döneminde faizler serbest bırakılarak, faiz oranlarının reel noktada pozitif alana ulaşmasına imkan verilmiştir. Bankacılık sektörüne yeni bankaların giriş yapması kolay hale gelerek, sektör uluslararası pazarlara açılmış olup, uluslararası pazarlardan kaynak temini ile piyasadaki bankaların döviz cinsinden işlem yapmaları serbest hale getirilmiştir. 1990 döneminde uygulamaya geçirilen Parasal Program, Maliye hazinesine bütçe açıklarını piyasada faaliyet gösteren ticari bankalardan kaynak temin ederek finanse etmenin imkanını sağlamıştır. Bu program özünde kararlı, tutarlı olmasına rağmen 1994 yılında görülecek olan finansal krize zemin oluşturan en büyük faktörü oluşturmuştur (Çolak 2002: 166). 1994 dönemi finans sektörü ve bankalar bakımından risklerin önemli ölçüde zarara döndüğü bir dönem olarak anılmaktadır. 1994 krizinde yapısal sorunlar ile sürdürülemeyen bütçe açıklarının var olduğu Türkiye ekonomisinde, spekülasyon hareketlerin de ortaya çıkmasıyla Merkez Bankası rezervlerinin sabit kura dayanamayacak seviyeye ulaştığı noktada ekonomik kriz kendini göstermiş ve Türk Lirası'nın devalüe olmasıyla sonuçlanmıştır (Zirekoğlu 2014: 15).

1995 döneminden sonra ekonomide görülen hızlı bir toparlanma süreci bütün alanlarda olduğu gibi bankacılık kesiminin büyüme sürecini pozitif olarak etkilemiştir. Faizin yüksek seyretmesi Türk Lirası cinsi varlıkların tercih edilmesini sağlayarak, para ikamesi sürecinin yavaşlatmıştır. Yurtdışı borçlanmaya vergi konulmuştur. 1996 döneminde artış gösteren kamu borç talebinin bedelsiz ithalat,

döviz borçlanması, enflasyon endeksli borçlanma türü işlemlerle faizi yükseltmeden karşılanması hedeflenmiştir (Doğan 2011: 30). 1997 döneminde de; Yurtdışından kaynak sağlamanın artırılması maksadıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ile anlaşma yapılmaya çalışılmıştır. Piyasa beklentisini pozitif olarak etkilemek için Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı arasında yeni bir anlaşma yapılarak Hazine Müsteşarlığının Merkez Bankası'ndan avans kullanımının önüne geçilmiştir. Kaynak talebinin piyasalardan sağlanması ön görülmüştür. Faizlerde kısa vadeli yükselişin akabinde, Hazine müsteşarlığının uyguladığı programı kararlı bir tutumla sürdürmeye devam ettiğinin fark edilmesi ve borçlanma ihtiyacının da daha azalmaya başlamasıyla beraber Türk Lirası cinsi finansal unsurlara talep artmış ve piyasalarda istikrarlı olarak faizler hızla düşmeye başlamıştır. Bununla beraber bankaların açık pozisyonları artış göstermiş, kısa vadeli faiz oranlarının düşmesiyle repo işlemleri yeniden mevduata dönmüştür (Keskin vd. 2008: 36). 1998 döneminin üçüncü çeyreğinden itibaren IMF ile “izleme anlaşması” yapılmıştır. Anlaşmada “temel makro sorunların çözümleneceği, finansal kesimin denetimini öngören uygulamaların sıklaştırılacağı ve vergi taslağının kanunlaşacağı bildirilmiştir. Fakat anlaşma yapılmasının hemen akabinde bankaların vadeli işlem hareketlerine ve açık pozisyonları sınırlandırılmıştır. Yurtiçinde faaliyet gösteren bankalar yeni getirilen uygulamalara uymak için açık pozisyonlarını kapatma gayreti içine girmişlerdir. Merkez Bankası'nın yabancı para yoluyla sağlanan kaynağın sınırlandırılması ve enflasyonun düşmesine katkı sağlaması maksadıyla kısa vadeli faiz oranlarını aşağı çekmesinin de etki göstermesiyle çok hızlı olmasa da döviz talebi yeniden başlamıştır (Zikeroğlu 2014: 16). 1999 yılında ekonomik faaliyetlerde daralmalar gözlemlenmiştir. Bu süreçte risk yönetimi, iştirakleri de içeren kredi tanımı, dolaylı kredi ve öz kaynak ilişkisinin daralması, vergi kanunlarında değişiklik gerekmesi, sorun olan bankaların güç kazanması için ve müdahalelerinin düzenlemesini maksadıyla önemli iyileştirme ve düzenleme politikaları ele alınmıştır. Bunun yanı sıra bankaların faaliyete başlamaları, faaliyetlerinin takip edilmesi, denetlenmesi ve denetim sonuçları hakkında karara varılması maksadıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Ayrıca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) da kurulmuştur. Yaşarbank, Interbank, Esbank, Yurtbank ve Egebank yönetimi tasarruf mevduat sigorta sistemine devredilirken, yatırım ve kalkınma

bankaları grubunda içerisinde yer alan Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetine son verilmiştir. 1999 yılı ile 2000 yılının ilk yarısında IMF ile gerçekleştirilen "Stand-by" anlaşmasının sonucunda fiyat istikrarını sağlamaya ve sürdürülebilir bir kamu borçlanma sistemine yönelik pozitif durumlar gözlenmeye başlanmıştır. Bu durumla beraber iç borçlanma faiz oranları ve enflasyonda düşüşler görülmüştür. Fakat yılın ikinci yarısında yapısal uyum düzenlemelerinde aksaklıklar yaşanması, enflasyondaki gerilemenin beklenenden az olması, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması gibi etkenler negatif bir duruma sebebiyet vermiş ve Kasım 2000'de bankacılık sektörü bir sallantı yaşamıştır. Bu süreçte döviz kurunda ve faiz oranlarında meydana gelen önemli ve ciddi dalgalanmalar sebebiyle zarar kaydeden çok sayıda banka piyasa dışında kalmıştır. Özel sermayeli ticaret bankası olan Bank Kapital, Etibank, Demirbank yönetimleri TMSF' ye devredilmiştir. Bunun yanı sıra ticaret bankası olan Kıbrıs Kredi Bankası'nın ve bir kalkınma ve yatırım bankası olan Park Yatırım Bankası'nın faaliyetlerinin durdurulmasıyla Fon'daki banka sayısı 11'e ulaşmıştır. 2001'de 2000 yılında yaşanan olumsuz dalgalanmaların daha da artması sebebiyle ilk olarak finansal kesimde baş gösteren zamanla reel kesime büyük hızla yayılan Şubat 2001 krizi yaşanmıştır. Döviz kurları ve faiz oranları hızla yükselmiştir. Bankacılık sektörü oldukça zayıflamış ve 8 banka daha TMSF' ye devredilmek durumunda kalmıştır. Bu durumda Yurtbank, Egebank, Yaşarbank, Ulusal Bank ve Bank Kapital Sümerbank çatısı altında toplanırken, Esbank ve Interbank ise Etibank çatısı altında toplanmıştır. Nisan 2001'de kriz sonrasında finansal sistemin mali yapısının güçlendirilmesi, ekonomideki yapısal sorunların giderilmesi, kamu borçlarının azaltılması ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, enflasyonun düşürülmesi, maksadıyla "güçlü ekonomiye geçiş programı" uygulamaya konulmuştur. 2002 yılının başında "Güçlü ekonomiye geçiş programı", 2002-2004 dönemini içerecek şekilde revize edilmiştir. Bu programın amacı ise; borçlarının azaltılması, ekonominin dış şoklara direncinin artırılması, mali disiplinin sağlanması, enflasyonun düşürülmesini ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesini hedeflemiştir. 2002 yılında enflasyonda düşüş eğilimi görülmüş, kısa vadeli faiz oranlarında indirime gidilmiş, dalgalanmaların önlenmesi maksadıyla döviz piyasasına müdahalelerde bulunulmuştur. Yeniden yapılandırma ile birlikte bankalar tekrar kar elde eder duruma geçmişlerdir. TMSF'ye devredilen

bankaların birleşme, satış ve tasfiye işlemleri gerçekleşmiştir. Vakıfbank'a sermaye benzeri kredi verilmiştir. Ayrıca Pamukbank da Fon'a devredilirken, Şekerbank'ın sermaye ihtiyacı ortaklar tarafından nakden karşılanmıştır. 2003 yılında ekonominin artan bir performans göstermesinin sonucunda büyüme, uzun dönem ortalamasının ve program hedefinin üstünde gerçekleşmiştir. 2003 yılında faaliyet gösteren banka sayısı 2002 yılına göre düşüş göstererek 50'ye inmiştir. 2004 yılında de bankacılık sistemi, iyileşen ekonomiye paralel olarak iyi bir performans göstermiştir ve bankalara duyulan güven artmıştır. Mali durumu kötüye giden bankaların TMSF' ye devredilmesiyle, finansal sistem daha sağlıklı işlemeye başlamış ve rekabet ortamı doğmuştur. TMSF' ye devredilen Pamukbank T.A.Ş., T. Halk Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir. (Keskin vd. 2008: 38).

1.3. Türk Finansal Sisteminin Yapısı ve Bankalar

Türkiye'de finansal sistem içerisinde bankalar önemli bir yer tutmaktadır ancak bankalar, merkez bankası, hazine ve diğer düzenleyici ve denetleyici kurum ve kuruluşların mevcudiyeti ile ayakta durmaktadırlar. Sistem içerisinde bir tarafın zayıf kalması diğer tarafında hareket etmesini zorlaştıracığından dolayı finansal sistemin yapısını beraber ele almak gerekmektedir. Buna göre finansal sistem dört ana başlıkta incelenmiştir. Bunlar; Mevduat toplayan kurumlar, Mali hizmet sunan kuruluşlar, düzenleyici kurumlar ve diğer mali kuruluşlardır (Kaya 2001; Yalvaç 1997; Savram, Karakoç 2012).

- Mevduat Toplayan Kurumlar: Başta bankalar olmak üzere esas fonksiyonu mevduat toplayarak kredi vermek olan kuruluşlardır. Kamu, Özel ve Katılım bankaları şeklinde faaliyet göstermektedirler.
- Mali Hizmet Veren Kuruluşlar: Bu tanımın içinde Borsa İstanbul gibi kurumlar yer almaktadır.
- Düzenleyici Kurumlar: Politika belirleyen pratikte otorite olarak da adlandırılan kuruluşlardır. Piyasayı düzenleme ve denetleme görevlerini yerine getirmektedirler. Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Merkez Bankası gibi kuruluşlar bunlara örnektir.

- Diğer Mali Kuruluşlar: Mali sistem içerisinde yer alan farklı fonksiyonları olan sigorta şirketleri, yatırım ortaklıkları, kalkınma bankaları gibi kuruluşlardır.

Bankaların esas faaliyeti finans sistemi içinde tasarruf edilen kaynakları toparlayıp fona ihtiyaç duyan kesime aktarılmasıdır (Kaya 2001; Yalvaç 1997; Savram, Karakoç 2012). Bankacılık kesiminin mali görevi sonucunda ekonomide kullandırılabilir fon tutarı artar bunun neticesinde de piyasalar genişler, milli gelir artar ve işsizlik azalır (Yalvaç 1997).

Bankaların etkin ve etkili çalışmalarının ölçüsü aslında aracılık maliyetinin düşük olmasıdır. Öncelikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek olan bu tarz maliyetlerin düşük olması sistemin verimliliğinin artırması nedeniyle stratejik bir nokta olarak görülmektedir (Savram, Karakoç 2012).

Bankaların faaliyetleri aşağıda belirtildiği gibidir (Rose, Hudgins 2010: 3).

- ✓ **Bankacılık:** Bankaların müşterilerine belli bir ödeme karşılığında sunmuş oldukları işleri kapsamaktadır. Bunlar kiralık kasa, havale, EFT, çek ve senet işleri gibidir.
- ✓ **Mali İşler:** Bankaların özellikle yatırım bankalarının sahip oldukları bilgi ve deneyimlerini kullanmak suretiyle yapmış oldukları iş ve işlemlerdir. Yatırım danışmanlığı, aracılık hizmetleri vb.
- ✓ **Finansman İşlemleri:** Mevduat toplama ve kredi verme işlemleri gibi işlerdir.

Bankaların finans sistemi içerisinde ana faaliyeti mevduat toplamak ve kredi vermektir. Ancak gelişen teknoloji ve diğer şartlar nedeniyle bankalar günümüzde aracılık faaliyetleri, fon alım satımı, ihracata ve ithalata aracılık etme ve teminat hizmetleri sunma, zenginlik sağlama gibi çeşitli işlevleri de mevcuttur (Eren 2011: 284).

Banka kavramının tanımı yapıldığı sırada banka ve bankacılığın en temel görevinin kullanılmayan fonları toplayarak fon kullandırmak olarak ifade edilmişti. Zaman içerisinde farklılaşan ve karmaşık bir hal alan finansal sistem içinde bankaların faaliyet türleri ve sunulan hizmetlerde değişime uğramıştır. Fakat bütün bu hareketler kredi işlemlerinin bir neticesidir. Finans ve maliye politikasının

etkinliği; para politikasının etkinliği ile sağlıklı ve gelişmiş bir bankacılık kesimiyle mümkün kılınacaktır. Bankaların finansal sistemdeki görevleri aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (Altan 2001: 66).

1) Aracılık Hizmetleri

2) Dış Ticareti Finanse etme ve İhracatı Teşvik

3) Uluslararası Mali Piyasalarda Risk Yönetimi

4) Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlama

5) Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

6) Kaydi Para Yaratma

7) Para ve Maliye Politikalarının Yürütülmesine Yardımcı Olma

8) Ekonomiye yol gösterme enflasyonu kontrolde tutma ve tam istihdam sağlanması yardımcı olmaktır.

Bankaların en önemli görevi finansal sistem içinde mevcut fon fazlası olan tasarruf sahibi kişiler ile fon talebi bulunanlar arasında finansal aracılık hizmetlerini yerine getirmektir. Bu işlemin neticesinde de elde edilen faiz gelirinin bir miktarını da fonu sunan sahibine tekrar vererek gelir ve servet dağılımına etki etmektedir. İlaveten bankalar bu tarz hareketleri ile tasarrufa sahip kişilerin fonlarını kredi mekanizmasıyla üretime sokarak bir bakıma fonların ekonomiye tekrar girmesini ve tasarrufların etkin bir şekilde kullanılmasına yardımcı olmaktadır. Bankaların ekonomik görevleri, müşterilerine verdiği hizmetler varlığının kanuni temeli olarak adlandırılabilir (Rose, Hudgins 2010: 3).

Bireyler ve kurumlar yatırım kararı alırken yatırım tutarının büyüklüğünün artmasına paralel daha uzun vadeli finansmanı talep etmektedirler ve bu finansman taleplerini de genellikle bankalar vasıtasıyla karşılamaktadırlar. Finansal sistemdeki mevcut olan bankalar, genelde fon birikimi olan şahıslardan genellikle kısa süreli ve düşük miktarda olan fonları toplayarak bu fonları, uzun vadeli ve daha büyük tutarlı fonlara dönüştürmektedirler. Bu şekilde toplanan fonların, daha büyük olarak tabir edilen yatırımların finansman işlemlerine aktarılması mümkün görünmektedir. Başka bir deyişle, bankalar kısa vadeli fonları uzun vadeli fonlara dönüştürüyor ve bu

fonların yatırım finansmanında kullanılması ekonomi ve istikrarın iyileşmesini olumlu yönde etkiliyor.

Hem ulusal hem de ülkeler arası ticaret yaparken en önemli risk, ticari tarafların sorumluluklarını yerine getirmeme anlamını taşıyan, kredi riskidir. Bu hususta ülkeler arası ticari işlemlerde mal alıp satan tarafların birbirlerini tanımamaları nedeniyle karşılıklı bir güven sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu da ticarete konu kurumların risk seviyesini yukarı çekmektedir. İhracat yapan kesim ürün bedelini zamanında almak istemektedir, yine aynı şekilde karşı tarafta sipariş verdiği ürünleri süresinde ve eksiksiz olarak almak istemektedir. Bu şartlarda bankalar işin içine girerek iki tarafın da sorumluluklarını eksiksiz yapacağına dair karşı tarafa teminat vermektedir. Bu durumda bankalar yerel ve ülkeler arasındaki ticari işlemlerin gelişmesinde önemli bir yer almaktadırlar.

Ekonomide iki tür para birimi vardır: Merkez bankasının getirdiği banknot ve madeni paraların yanı sıra, mevduat toplayan bankaların yarattığı kaydi paradır. Bankaların kredi faaliyetlerinden kaynaklanan vadesiz mevduat şeklinde yarattığı paraya kaydi para denir (Alkin vd. 2005: 370).

Bankalar veya finans kuruluşları tasarruf sahibi kimseden toplamış olduğu mevduatın bir bölümünü karşılık olarak ayırdıktan sonra geriye kalan miktarını krediler vasıtasıyla finansal piyasalara aktarmaktadır. Aktarılan bu krediler bankalara tekrar mevduat olarak girdiği zaman kredi miktarı oranında kaydi para yaratılmış olmaktadır. Bu hareket bankaların kaydi para yaratma fonksiyonunu ortaya koymaktadır. Bankalar açtıkları mevduat kadar kaydi para yarattıkları için kaydi paranın esas belirleyicisi piyasada dolaşan reel para olmaktadır (Eren 2011: 270).

1.3.1. Görev Türlerine Göre Bankalar

Görev Türlerine göre bankalar ticaret bankaları, katılım bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları ve merkez bankaları olarak beş başlık altında incelenmektedir.

1.3.1.1. Ticaret Bankaları

Bankacılık alanında karşılaşılan banka türlerinin mevcutta en çok olanıdır. Piyasadan mevduat toplayarak kredi verme işlemi yapan bankalardır. Topladıkları

mevduatları sanayi ve ticarete faaliyette bulunan kesime kredi talebi doğrultusunda kullandırmaktadırlar. Finans kesiminde önemli bir yer teşkil eden ticari bankalar kısa vadeli mevduat toplar ve bunun neticesinde de sanayi, üretim ve diğer sektörleri finanse ederek kaydi para ortaya çıkarırlar. Kaydi para banka tarafından toplanan mevduatın yasal karşılıklar düştükten sonra kalan tutarın yeniden kredi olarak kullanılması anlamını taşımaktadır. Ticaret Bankaları Mevduat toplamak ve kredi vermek dışında diğer bankacılık ürün ve hizmetleri içinde faaliyet göstermektedirler.

1.3.1.2. Katılım Bankaları

Katılım Bankaları esas olarak klasik bankacılık anlayışının aksine faiz konusunda çekinceleri olan bireylerin finansal taleplerini yerine getirmek ve bu kişilerin de tasarruflarını finansal alanda kullanmak adına kurulmuş olan finansal kurumlardır. Klasik bankacılık kurumuna bir alternatif olarak oluşturmuşlardır. Burada esas mantık faiz yerine kar - zarar ortaklığıdır. Bu ortaklık yapısını biraz daha genişletmek gerekirse katılım bankaları kredi açarken müşteriye direkt olarak nakit ödeme yapmamaktadırlar. Kredi talebi olan kişi ya da kurum adına temin etmek istediği malı satan, satıcıya ödeme yapmaktadırlar. Ödeme işlemi gerçekleşikten sonra da üstüne katılım bedeli eklenerek kredi talep eden müşteri borçlandırılmaktadır. Taksitler halinde de bu borç ödenmektedir. Bu şekilde talep edilen mal ve hizmet temin edilmektedir, üstüne kar payı eklenmek suretiyle de vadeli bir şekilde satış işlemi gerçekleştirilmektedir.

1.3.1.3. Yatırım Bankaları

Kamu kurumları ile kurumsal firmaların uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamak adına kurulmuş olan bankalardır. Uzun vadeli finansman ihtiyacını da hisse senedi veya tahvil çıkartarak, ihraç ederek gerçekleştirmektedirler. Piyasanda mevduat toplamamaktadırlar ve şubeleşmeleri çok yaygın değildir. Bu yüzden ticari bankaların yapmış oldukları banka hizmetlerini yerine getirmemektedirler. Genellikle komisyon içeren işlemler ile danışmanlık işleri yapmaktadırlar. Yatırım bankaları, tahvil ihraç etmek suretiyle ve bankalardan kredi temin ederek fon sunmaktadırlar. Yatırım bankaları şirketlerin çıkaracağı menkul kıymetleri (tahvil) garanti altına almak, sermaye piyasası vasıtasıyla da birikimleri yatırıma yönlendirmek gibi işlevleri mevcuttur.

1.3.1.4. Kalkınma Bankaları

Kalkınma için sermaye eksikliği bulunan başta gelişmekte olan ülkelerde özellikle ortaya çıkmaktadır. Bu eksikliği ortadan kaldırmak, finansman temini amacıyla kurulan bankalardır. Mevduat toplama izni olmayan kalkınma bankaları başta devletler ve/veya uluslararası kuruluşlarca sağlanan fon ve tahvil ihraç etmek suretiyle kaynak sağlamaktadırlar.

1.3.1.5. Merkez Bankaları

Yasalarına tabi olduğu ülkede kurulan ve ilgili ülkede para, kur politikasına yön verilmesinde yol gösteren, kağıt para (banknot) dolaşımını sağlayan bankadır. Fiyat istikrarını sağlamak temel görevidir ancak para piyasalarında da düzenleyici işlem yapmak merkez bankalarının temel vazifeleridir. Ek olarak Merkez Bankaları fiyat istikrarını sağlamak gayesiyle hükümetlerin büyüme, maliye ve istihdam politikalarıyla eşgüdüm halinde hareket etmektedirler. Merkez Bankaları bir yandan kâğıt para basarken bir yandan da devletin haznedarlığı, ticari bankalarca gönderilen karşılık muhafaza etme, altın ve yabancı para rezervlerini kontrol etmek, açık piyasa (apı) işlemlerini yürütmek şeklinde bir ülkenin iktisadi yapısında hayati görevlerin bulunduğu çok önemli bir bankadır. Yapılandırma programı sonrası hesap verilebilirlik, Para Politikası Kurulu, kamuoyu aydınlatılması, hazineye borç vermeme, finansal sistemin yürütülmesi ve ödeme sistemlerinin gözlenmesi gibi mevzularda Merkez Bankası'na yetki verilmiştir.

1.3.2. Kapsamlarına Göre Bankalar

Kapsamlarına göre bankalar yaptıkları işlemlerin niteliğine göre perakende bankacılık, toptancı bankacılık, özel bankacılık, holding bankacılığı, uluslararası bankacılık, evrensel bankacılık ve kıyı bankacılığı olarak yedi ayrı kategoride değerlendirilmektedir.

1.3.2.1. Perakende Bankacılık

Perakende bankacılıkta birçok amaç güdülmektedir müşteri çoğunluğunu bireysel ve küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) olarak da adlandırılan nispeten küçük hacimli işler yapan müşterilerin olduğu bankalardır. Müşterilerine kredi

hizmeti ve mevduat imkânları sunmaktadırlar. Yapılan işlemler küçük hacimli olup toplu olarak değerlendirildiğinde geniş volüme sahiptirler. Bu noktadan bakarak denilebilir ki, perakende bankacılığın riski dağıtma fonksiyonu gibi temel bir özelliği mevcuttur. Bu türde kurulan bankaların şube sayısının çok olması nedeni ile kasalarında atıl fonlar da bulundurabilmektedirler. Kredi çeşitlendirmelerini de geniş tutabilirler ve faiz hareket marjlarında yüksek oranlara sahiptirler.

1.3.2.2. Toptancı Bankacılık

Alanında uzmanlaşmış bankalar olarak da bilinen toptancı bankalar kurumsal bankacılık hizmetlerini yerine getirmektedirler. Perakende bankalara göre daha az miktarda işlem yapmaktadırlar buna rağmen yaptıkları işlem hacimleri genellikle daha fazladır. Daha az şube sayıları olmasına rağmen teknolojiyi yüksek seviyede kullanması nedeni ile yurtdışı para ve sermaye merkezlerinden yüksek meblağlı fon sağlamaktadırlar, ilaveten faktöring ve forfaiting gibi işlemlerle yurtdışı ticaretin finansman işlemlerini kolaylaştıran bankalardır. Belli merkezlerde kurulan bu bankalar rekabetçi bir yapıya sahiptir.

1.3.2.3. Özel Bankacılık

Özel bankacılık anlaşıldığı üzere müşterilerine özel olarak hizmet veren bankacılık türüdür. Müşterilerin kendilerinin belirlemiş olduğu risk oranı ve isteklerine hizmet veren banka türüdür. Müşterilerinin talebi üzerine onlara alternatif kanallar bulabilen bankalardır. Özel bankacılıkta bütün bankacılık işlemleri müşteri talepleri doğrultusunda yapılmakta olup kasa, gişe, repo, sermaye piyasası alım-satım işlemleri, ödeme vb. işlemlerin tamamına yakını gerçekleştirilmektedir.

1.3.2.4. Holding Bankacılığı

Bir bankanın dolaylı yahut direkt olarak birçok bankayı idare etmesi holding bankacılığı olarak bilinmektedir. Holdingler büyük çaplı firmalarla, büyük risk alarak geniş hacimli finansman ihtiyaçlarını, sahibi buldukları banka veya bankalar vasıtasıyla karşılamaktadırlar. Bu şekilde kaynak transferini daha uygun bir şekilde sağlamaktadırlar. Holding bankacılığı kendi grup şirketlerine daha uygun şartlarda kredi temin ederken, grubun dışındaki yapılara ise daha yüksek faizle kredi temin edilmesi finansal yapının bozulmasına neden olmaktadır.

1.3.2.5. Uluslararası Bankacılık

Büyük çaplı müşteri kitlesine kurulduğu yerin dışındaki ülkelerdeki müşteri portföyünü de ekleyen uluslararası bankalar, müşterilere yerel, uluslararası, perakende veya toptancı bankacılık ürün ve hizmetlerinin tamamını sunmaktadırlar. Dış ülkelerde şube açabilir, temsilcilik bulundurabilir ve konsorsiyum yapabilirler. Müşterilerin uluslararası bankalarla iş yapmalarının birçok avantajları vardır ve bu avantajlar da bankanın tercih edilmesinin en büyük nedenidir. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir. Birikimleri uluslararası bankalarda muhafaza edilen bireyler vergi ödeme noktasında kendilerini ve servetlerini gizlemektedirler. Birikimlerine, tasarruflarına daha yüksek faiz verilmektedir, bu bankalar yerel finansal dalgalanmalardan daha az etki almaktadırlar.

1.3.2.6. Evrensel Bankacılık

Genellikle çok finansal ürün ortaya çıkaran bankalar olarak bilinen evrensel bankalar, buldukları ülkelerde müşteri portföyünü çok geniş tutmaktadırlar. Buna ilaveten dış piyasalarda perakende bankacılık faaliyetlerine pek katılmamaktadırlar. İşletme finansmanı, sermaye piyasası araçları, döviz işlemleri gibi çeşitli hizmetleri kapsamına alan farklı hizmet altyapısı olan bir bankacılık türüdür.

1.3.2.7. Kıyı Bankacılığı

Off-shore bankacılığı olarak da anılan kıyı bankacılığı, vergi ve denetim sıklığının pek bulunmadığı banka çeşididir. Genellikle büyük ve kurumsal işletmelere ve uluslararası teşebbüslere hizmet vermektedirler. Para hareketleri genelde konvertibl para üzerinden yapılmaktadır. Yani kuruldukları ülkedeki kullanılan para birimi dışında farklı bir para ile finansal hareketlerini yapmaktadırlar. Bu tür bankalar mevcut buldukları ülkelerin bankacılık mevzuatına göre hareket etmemektedirler. Finansal olarak sınırları yoktur. Kıyı bankaları; swap işlemleri, faktöring, leasing, forfaiting, bono, döviz işlemi, tahvil ihracı gibi işlemler yapabilmektedirler.

1.4. Türkiye’de Bankacılık Alanında Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar

Türkiye’de bankacılık alanında düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, TC. Merkez Bankası, Türkiye Bankalar Birliği olmak üzere dört başlıkta incelenmektedir.

1.4.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Kurum, Türkiye piyasalarındaki denetleme ve gözetleme işleminin daha etkin bir şekilde yapılması ve bağımsız karar alma sistemlerine erişilmesi yolundaki kararlar uyarınca, Resmi Gazetede yayımlanan 23.06.1999 tarih 23734 sayılı mülga 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile mali ve idare olarak özerk yapıda ve kamu tüzel kişiliğini haiz, olarak yapılandırılmış, 01.11.2005 tarih 25983 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayınlanmış olan 5411 sayılı Bankacılık Kanunuyla da bağımsız, etkin ve kapasite noktasında daha güçlü kılınmıştır (www.bddk.org.tr erişim 25.03.2019).

Kurum, finansal kesimin ağırlıklı bir kısmına yönelik gözetleme ve denetleme noktasında bulunan kuruluş olmak, finansal istikrarın yerine getirilmesi, sektörde gelişim sağlanması, denetim, uygulama ve düzenleme işlemlerinin çerçevesinin iyileştirilmesi, birikim sahibi kimselerin haklarının, menfaatlerinin muhafaza edilmesi ve kurumsal kapasitenin güçlendirilerek etkili finansal yapı ve güçlü bankacılık yapısında ilerleme kaydedilmesi açısından Türkiye ekonomisi için önemli bir yer tutmaktadır. Finansal kesimin aktif büyüklüğü 2017 dönem sonu itibarıyla 3,8 trilyon TL (yaklaşık 1 trilyon ABD doları) seviyesine gelmiştir. GSYH’nin neredeyse 1,2 katına erişen finansal sektörün toplam aktiflerine bakıldığında, Türk bankacılık kesiminin finansal sistem içindeki oranının %86,2 ile en büyük orana sahip olduğu anlaşılmaktadır. 2017 döneminde, BDDK’nın izleme ve denetleme sürecine girmiş olan bankaların, leasing şirketlerinin, faktöring firmalarının, tüketici finansman firmalarının ve varlık yönetim işiyle uğraşan firmaların finansal kesim içindeki oranları sırayla %86,2, %1,5, %1,2, %1,1 ve %0,1 şeklinde gerçekleşmiştir. Bir önceki döneme göre toplam aktifler olarak bankalar %19,3, leasing firmaları %19,8, faktöring firmaları %32,1, tüketici finansman firmaları %19,3 ve varlık yönetim firmaları %17,4 büyüme kaydetmiştir. Finansal kesimin %90,1’lik oranla 3,4 trilyon TL aktif büyüklüğü bulunan kesiminin denetim ve gözetleme işleminde

vazifelendirilen BDDK, ülkemizin finansal yapısının güvenilirlik seviyesini yükselterek, finans piyasalarının yerinde zamanında ve etkin işlemesi yoluyla finansal aracılık hizmetlerinin etkinliğinin sağlanmasına katkı sağlamaktadır (BDDK Faaliyet Raporu 2017: 17).

1.4.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'na bağlı olarak 22.07.1983 tarihinde kurulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tasarrufları sigorta yapmak için kurulmuştur. 1994 döneminde ortaya çıkan ekonomik kriz nedeniyle TMSF' ye daha geniş yetkiler verilmiş, mevduatları sigorta yapmanın yanında bankalara mali açıdan güçlendirme ve gerekli görüldüğü takdirde yeniden yapılandırma sorumluluğu da TMSF' ye verilmiştir.

1990 ve takip eden dönemin sonunda finans kesiminin küresel bir hal alarak, daha kompleks ve çok daha çabuk işler bir duruma geçmesi bu kesimi düzenlemekle ve denetlemekle görevli kurumların uzmanlaşmaya giderek, daha fonksiyonel ve bağımsız bir duruma dönüştürülmesi ihtiyacını hissettirmiştir. Dünyada daha önce Merkez Bankaları ve hükümetlerce yerine getirilen denetim vazifesinin bağımsız bir kuruma geçirilmesi isteği ülkemizi de etkileyerek 1999 yılı içerisinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurularak TMSF' nin idare görevi TCMB'den alınarak BDDK'ya bırakılmıştır.

BDDK'nın kurulması ve çalışmaya başlaması Türkiye'nin yaşamış olduğu ikinci önemli ekonomik krize rastlamıştır. 1994 yılındaki ilk sarsıntıda 4 banka batmış bu durum 2000'li yılların ilk dönemindeki ikinci sarsıntı ile batık banka sayısı 25'e yükselmiştir. 26.12.2003 döneminde TMSF' nin karar merciinin Fon Kurulu olarak belirlendiği hüküm altına alınarak TMSF özerk bir yapıya dönüştürülmüştür (www.tmsf.org.tr erişim 25.03.2019).

TMSF' nin görevlerini “**mevduat sigortacılığı, banka çözümlene, geri kazanım ve OHAL kapsamında yürütülen kayyımlik faaliyetleri**” olarak bilinmektedir ve aşağıda belirtildiği gibi özetlenmektedir.

1. Mevduat sahiplerinin haklarının muhafazası için, mevduatların ve katılım fon hesaplarının sigortalanması,

2. Fon'da bulunan bankaların idaresi, mali yapılarının güçlü hale getirilmesi, yeniden yapılandırılarak, birleştirilmesi, devri, satışı veya tasfiye edilmesi,

3. TMSF' nin alacak takip işlemlerinin ve tahsilat işlemlerinin sonuçlandırılması,

4. TMSF' nin hesaplarının ve kaynaklarının idaresi,

5. OHAL kapsamında verilen görevin sevk ve idaresi.

TMSF, Mevduat Sigortacılığı Faaliyetleri kapsamında; mevduat sigortacılığına dair uygulama ve esasların belirlenmesi ve ihtiyaç duyulan düzenlemelerin oluşturulması, risklerin ölçümü ve idare edilmesi, finans kurumlarının risk durumlarının gözlenmesi ve Bankacılık Kanunu'nun 130'uncu maddesinde adı geçen gelirlerin tahsilatına yönelik işlemleri yerine getirmektedir.

Banka Çözümleme Faaliyetleri kapsamında ise; TMSF' ye devredilen ve çalışma izni kaldırılan bankaların yapılandırılma faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca önceden haber verme yapısının kurulması, süratli ve mali etkinliği daha fazla olan çözümleme yollarının geliştirilmesi de Banka Çözümleme Faaliyetleri kapsamında bulunmaktadır.

TMSF' ye devir edilerek ve çalışmaları yasaklanan bankalara verilen kaynakların en yüksek seviyede geri dönüşümü için yapılan işlemler de geri kazanım faaliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir (www.tmsf.org.tr erişim 25.03.2019).

1.4.3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Temel gayesi fiyat istikrarını sağlamak olan Banka bunu yapmak için olarak kendisi belirlemektedir. Banka, fiyat istikrar programıyla çakışmamak kaydıyla merkezi hükümetin büyüme ve istihdam programlarına destek olmaktadır (www.tcmb.gov.tr erişim 26.03.2019).

Bankanın görev ve yetkileri şu şekilde açıklanmıştır:

I- Bankanın temel görevleri;

a) Sermaye piyasalarında açık piyasa işlemleri yapmak,

b) Hükümet politikalarıyla beraber Türk parasının değerini içeride ve dışarıda muhafaza etmek için gerek olan önlemleri almak ve döviz ile altın karşısındaki

karşılığını belirlemeye yönelik kur programını belirlemek, Türk parasının döviz karşısındaki karşılığının tespiti için döviz ve efektiflerin vadeli ve vadesiz alış ve satışı ile yabancı paraların Türk lirası ile takası ve diğer tüm türev işlerini yapmak,

c) Bankaların ve Bankaca uygun görülecek diğer finansal kurumların sorumluluklarını baz alarak zorunlu karşılık ve genel disponibilite ile ilgili kanun ve uygulamaları belirlemek,

d) Reeskont ve avans işlemlerini yerine getirmek,

e) Türkiye'nin döviz ve altın rezervlerini idare etmek,

f) (20/6/2013 tarihli ve 6493 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli) Türk lirasının hacim ve kullanımını yönetmek, ödeme ve menkul kıymet trafiğini yöneterek mutabakat sistemlerini ayarlamak, kurulu olan ve kurulacak programların sağlıklı bir şekilde yürümesini ve kontrolünü sağlamak ve gerekli organizasyonları yapmak, para ödemeleri için elektronik ortam da dahil olmak üzere kullanılması gereken yöntem ve enstrümanları belirlemek,

g) Finansal sistemde denge sağlayıcı, para ve döviz piyasaları ile alakalı önlemleri hayata geçirmek,

h) Mali piyasalardaki gözetleme, izleme işlemlerini yapmak,

ı) Bankalarda bulunan mevduatın türü ve vadesi ile özel finans kuruluşlarının katılım hesaplarının vadelerini belirlemektir.

II- Bankanın temel yetkileri;

a) Türkiye'de banknot basma yetkisi sadece TCMB'ye aittir.

b) Banka, Hükümet ile koordineli bir şekilde enflasyon hedefini belirlemektedir, buna uygun olarak da para politikasını belirler. Banka, para politikasının icra edilmesinde tek başına yetkili ve sorumludur.

c) Banka, fiyat istikrarını temin etmek gayesiyle yasada adı geçen tüm para politikası enstrümanlarını kullanmaya, uygun gördüğü farklı para politikası araçlarını da direkt olarak saptamaya ve uygulamaya yetkili tek merciidir.

d) Banka, olağandışı durumlarda ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun, yetersiz kalması durumunda, tespit edeceği usullere göre bu TMSF' ye avans para vermeye yetkilidir.

e) Banka, kredi verme işinin nihai yetkilisidir.

f) Banka, mevduat kabul etme işlerinde ve ödünç para verme, kredilendirme işlerinde faiz oranlarını belirlemeye tek yetkilidir.

g) Banka, istatistiki bilgi toplamaya ve diğer finans ve aracı kurumlardan da bilgi istemeye yetkili olup usul esas belirlemeye ve kurumlardan bilgi talep etmeye yetkilidir (14.01.1970 tarih 1211 sayılı TCMB Kanunu).

1.4.4. Türkiye Bankalar Birliği

1958 yılında kurulan Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Bankacılık Kanunu'nun 79 uncu maddesinde belirtilen esaslara göre kurulmuştur. Tüzel kişiliği var olan kamu kurumu özelliğinde bir mesleki birlik ve kuruluştur. Türkiye Bankalar Birliğinin idare merkezi İstanbul'dadır.

Serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet kuralları içerisinde, bankacılık düzen, kuralları ve ilkeleri ışığında bankaların haklarını savunmak, bankacılık sisteminin daha gelişmiş standartlara taşınması, kural hukuk kanunlarına riayet ederek işlemler yapması ve bankacılık mesleğinin tanınması ve ilerletilmesi, rekabetin kaliteyi artırması yönünde çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın oluşturulması ve haksız rekabetin önüne geçilmesi adına ihtiyaç duyulan hükümlerin düzenlenmesini sağlamak, uygulanmasını takip etmektir (www.tbb.org.tr erişim 26.03.2019).

İKİNCİ BÖLÜM

2. BANKALARIN GELİR GİDER ÇEŞİTLERİ İLE RİSK VE PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.1. Bankacılıkta Gelir Çeşitleri

Bankaların esas gelirlerinin faiz olduğunu daha önce belirtilmişti ancak ekonomideki gelişmeler nedeniyle düşen faizler, daha dengeli konjonktürel hareketler ve gelişen teknoloji ile günümüzde değişkenlik gösteren ihtiyaçlar nedeniyle bankalar gelir kaynaklarını ticari kar, temettü gelirleri, ücret ve komisyon gelirleri ve diğer faiz dışı kaynaklarla çeşitlendirme yoluna gitmiş ve faiz dışı gelir kaynaklarını zaman içerisinde arttırmaya gayret etmişlerdir. Ancak bankalar gelirlerini artırırken bir yandan da bu gelirleri elde edebilmek adına personel gideri, işlem zararları, kambiyo zararları, amortisman maliyeti ve diğer amortisman giderleri türünde belli bir maliyete katlanmak zorunda kalmışlar ve bu maliyetler de bankaları ve çalışanlarının performansını etkileyerek çeşitli riskler oluşturmuştur. (Yıldırım 2008: 248).

2.1.1. Faiz Gelirleri

Banka faiz gelirleri yedi alt gruptan meydana gelmektedir. Bunlar şu şekilde ifade edilmiştir krediler üzerinden sağlanan faiz gelirleri, zorunlu karşılıklar yoluyla sağlanan faiz gelirleri, bankalar üzerinden faiz gelirleri, para piyasası hareketlerinden sağlanan faiz gelirleri, menkul kıymetler üzerinden sağlanan faiz gelirleri, finansal kiralama vasıtasıyla sağlan gelirler ve diğer faiz gelirleridir (Yıldırım 2008: 250).

Faiz gelirlerini oluşturan kaynaklar ise;

- ✓ **Krediler Üzerinden Sağlanan Faiz Gelirleri:** Uzun vadeli, orta ve kısa vadeli kredilerden, takibe düşen kredilerden alınan faizlerden ve kaynak kullanımını destekleme fonundan elde edilen primlerden meydana gelmektedir.

İştirak ve bağlı ortaklıklardan iskonto senetleri ile iştirak senet faizleri, kıymetli maden kredilerinden sağlanan faizler, faktöring alacaklarından sağlanan

faizler, ihracat kredileri, ihtisas kredileri, fon kaynaklı krediler, mali kesime sağlanan krediler, yurtdışı kredileri, diğer krediler, tüketici kredileri, bireysel kredi kartları, taksitli ticari kredilerden, kurumsal kredi kartlarından, personel kredilerinden, personel kredi kartlarından, kredili mevduat hesaplarından alınan faiz gelirlerinden oluşur.

- ✓ **Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faiz Gelirleri:** Merkez Bankası tarafından verilen zorunlu karşılıklardan sağlanan faizlerdir.
- ✓ **Bankalardan Alınan Faiz Gelirleri:** Yurtdışı ve yurtiçindeki bankalardan, TCMB'den sağlanan faizlerdir.
- ✓ **Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faiz Gelirleri:** İMKB ve Merkez Bankası vasıtasıyla bir başka bankaya sağlanan borç nedeniyle alınan faizlerden oluşur.
- ✓ **Menkul Değerlerden Alınan Faiz Gelirleri:** Alış-satış amacıyla, satışa hazır ve satış tarihine kadar elde bulundurulmuş menkul değerlerden sağlanan faizlerden oluşmaktadır.

Menkul değerlerin satım tutarı ile alış bedeli arasındaki fark, faiz geliri olarak tanımlanır. Ancak, menkul değerlerin satım fiyatı, satım zamanındaki itfa edilmiş maliyetinin üstünde olması durumunda, satım tutarı ile itfa edilmiş maliyet arasındaki olumlu fark "Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları" olarak bilinmektedir.

Menkul değerlerden elde edilen faiz gelirlerinin, bankanın esas faaliyetini oluşturan mevduat yoluyla para toplayarak kredi vasıtasıyla onu satın faiz geliri elde etmesi, faaliyet konusunun aksi bir durum olduğu için menkul değerlerden elde edilen faiz gelirlerinin faiz dışı gelir olarak belirtilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak bu doğru olmayan bir durum olacaktır. Zira mevcut uygulamada menkul değerlerin satım fiyatıyla itfa maliyeti arasındaki fark, faiz dışı gelir olarak belirtilmektedir. Alış maliyeti ile değerlendirme zamanı arasındaki fark ise faiz gelirlerini oluşturmaktadır.

- ✓ **Finansal Kiralama Gelirleri:** Finansal kiralama (leasing) işlemlerinden sağlanan faizlerden meydana gelmektedir.
- ✓ **Diğer Faiz Gelirleri:** Yukarıda beyan edilen faiz gelirleri dışında kalan faiz gelirlerinden oluşmaktadır (Yıldırım 2008: 250-255).

2.1.2. Faiz Dışı Gelirler

Bankalar ana gelir kaynağı olan faiz dışında da gelir elde etmektedirler bunlar; ücret ve komisyon gelirleri, temettü gelirleri, ticari kar ve faiz dışı gelirler olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırılmıştır.

2.1.2.1. Ticari Kar

Bankaların sermaye piyasalarında yapmış oldukları finansal varlık alış satışı işlemleri veya döviz alış satışı işlemlerinden kaynaklanan kar grubudur ve üç sınıfa ayrılmaktadır.

- ✓ **Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları:** Menkul değerlerin satışı nedeniyle ortaya çıkan kârlar ile menkul değerlerin alış-satışından kaynaklanan aracılık gelirlerinden oluşmaktadır. Menkul kıymetlerin satılan bedeli ile satın alma maliyeti arasındaki bakiye, faiz geliri adıyla menkul değerlerden alınan faiz gelirleri bölümünde belirtilirken, fiyatın, satış zamanındaki itfa edilen bedelin üstünde olması halinde, itfa edilen bedel ile alım tutarı arasındaki bakiye, ticari kâr adıyla sermaye piyasası işlem kârları hesabında değerlendirilmektedir.
- ✓ **Türev Finansal İşlemlerden Kâr:** Alış-satış amacı olan türev finansal enstrümanlardan meydana gelen kâr ile riskten kaçınma amaçlı türev finansal enstrümanlardan sağlanan kârlardan oluşur.
- ✓ **Kambiyo Kârları:** Kıymetli maden alış-satış işlemleri, döviz, efektif işlemlerinden meydana gelen kârlardır. Efektif döviz alım satım ve arbitraj kârları, değerlendirme kârları ile kıymetli maden alım/satım değerlendirme kârları ile sağlanmaktadır. Bankada bulunan bir kısım dövizin, ihtiyaç olan diğer tür dövize çevrilmesi esnasında bankanın kurlara nazaran borsada iki fiyat arasında oluşan pozitif farklardan oluşmaktadır (Yıldırım 2008: 253) .

2.1.2.2. Ücret ve Komisyon Gelirleri

Bankacılık kesimindeki finans kurumları arasındaki yarışın zamanla artan bir hale gelmesi, finans kurumlarının müşteri için daha teknolojik ve yeni ürünler ortaya çıkararak müşterilerine sunmayı zorunlu bir hale getirmiştir. Yeni geliştirilen

ürünlere tepki vermeyen bankalar, pazar kaybedeceklerinden, yeni teknolojileri hizmete alarak faiz gelirlerine ek olarak faiz dışı gelir meydana gelmesine neden olan yeni çağa uygun ürünler yapmışlardır. Bir taraftan bankaların yeni ürün ve hizmet arzında bulunmaları ve bunları geliştirmeleri öbür yanda ise sağlanan her ürün ve hizmetin karşılığı olarak ücret ve komisyon talebinde bulunmaları, finansal kurumların faaliyet gelirleri içerisinde ücret ve komisyon gelirlerinin oranını önemli ölçüde yükseltmiştir.

Kaynakların sınırlı olarak kullanılması ile meydana gelen faiz dışı gelirlerdeki artışın varlık devir hızını artıracığı ve bu artış ile finansal kurumların kârlılık oranının artacağı öngörülmüştür. Varlık devir hızı, brüt faaliyet gelirin ortalama varlık toplamına bölünmesiyle ortaya çıkmaktadır. Formülün pay bölümünü oluşturan brüt faaliyet gelirleri ise faiz ve faiz dışı gelirden meydana gelmektedir. Pay bölümünde yer verilen faiz dışı gelirlerdeki artış varlık devir hızını artırarak banka kârlılığını pozitif noktaya taşımaktadır. Bankalar bu nedenle:

- Portföyündeki müşteri grubuna, yeni ve çağa uygun ürün ve hizmetleri pazarlamayı,
- Yeni müşterilerine de çağdaş ürün ve hizmetleri pazarlamayı,
- Ürün ve hizmetlerinde, müşterilerinde devamlı yenilik yapmayı,
- Hali hazırdaki müşteri grubuna, mevcuttaki ürünleri daha çok kullandırmayı öngörmektedirler.

Bankaların faiz dışı gelirlerini artırmak için sundukları bankacılık hizmetleri, genel anlamda kredilere ait hizmetler ve genel bankacılık hizmetleri olmak üzere iki ana kısma ayrılmış olsa bile müşterilerine sunmuş oldukları hizmetin gerektirdiği teknik bilgi seviyesine göre veya hizmetin sınıfına göre ayırt ederek buna göre hizmet fiyatı ortaya çıkartılabilmektedir.

Kredilere İlişkin Hizmet Gelirleri: Bankalar, müşterilerine verdikleri kredilere istinaden birçok kalemde ücret ve komisyonlar talep etmektedirler. Bir örnekle açıklamak gerekirse, kredi talep edenler tarafından gösterilen teminatların değerlendirilmesi (ekspertiz), mevcut kredilerin yenileme işlemleri, verilecek olan kredi miktarına dair ücret ve komisyonlar bu tür hizmet gelirlerinin belli başlılarıdır.

Bankanın kredi talep edenlere vermiş olduğu krediler neticesinde eline geçecek olan faiz gelirine ilaveten krediye ilişkin olarak yapmış olduğu hizmetleri belirterek ücret ve komisyon talebinin olması, gelir çeşitleri içerisinde faiz dışı gelirlerde artım sağlayacaktır. Tüketici kredilerinin sürekli olarak artış trendinde olması ve bu gelirlerin kredi başvurusu esnasında peşin olarak tahsilatının yapıyor olması, bankaların kredi verme neticesinde oluşan ücret ve komisyon gelirlerinin tahsil edilmeme riskini sıfıra indirmektedir (Saunders, Cornett 2001: 541-544).

Genel Bankacılık Hizmet Gelirleri: Havale, EFT, Virmanların yerine getirilmesi, nakit idaresi, çek senet karnesi verme, çek senet tahsili vb. hizmetlerden alınan ücret ve komisyonlar bu kapsamdadır (Akgüç 2007).

a. Menkul Değer Hizmetleri

Bankaların, menkul kıymetlerin saklanması, bilgi vermesi, müşterilerin adına ivazsız hisse senedi alımı ve rüçhan hakkı kullanımı, menkul değerin anapara, kar payı veya faizlerinin tahsilatının yapılması neticesinde aldığı ücretlerden meydana gelmektedir.

b. Portföy Yönetimi

Müşteri nam ve hesabına portföy idaresi ve yatırım fonları oluşturmak ve bunların alış-satışını yapmak için vermiş olduğu hizmet karşılığı olarak almış oldukları ödemelerdir.

c. Menkul Kıymet Çıkarılmasına Aracılık

Özel kurumların ya da kamunun menkul kıymet çıkartmasında bankalar; aracı yükünün tamamını yüklenim, taahhütlü satış, gişe hizmeti, özel mali yatırımlarda (plasmanlarda) aracılık işlemlerini direkt yerine getirebilecekleri gibi bağılı iş yaptıkları aracı kurumlar vasıtasıyla da gerçekleştirerek sağladıkları gelirlerden oluşmaktadır.

ç. Uluslararası Hizmetler

Ticari akreditif, teminat işlemleri yahut ihtiyat akreditifi tanımlaması, banka olarak sağlanan hizmetler, kayıtlı tahsilatta aracılık, uluslararası ödeme emri işlemlerinin sonuçlandırılması, akreditif teyidi gibi işlemler neticesinde sağlanan gelirlerdir (Akgüç 2007).

d. Danışmanlık Hizmetleri

Bankalar müşterilerine çeşitli hususlarda danışmanlık yapmaktadırlar. Menkul kıymet ihracı, satın almalar ve birleşmeleri, hedge işlemleri, firmaların mali olarak yapılandırılması işlemlerine istinaden sağlanan gelirlerdir.

e. Sigorta Programı

Bankalar bugün bankacılık işlemleri yaparken bir yandan da sigorta sektöründe faaliyetlerine devam etmektedirler. Sağlamış oldukları klasik sigortacılık hizmetlerine ilaveten bireysel emeklilik işlemlerini de dahil etmeye başlamışlardır. Sigorta ve emeklilik işlemleri karşılığı sağlamış oldukları gelirlerdir.

f. Diğer Hizmetler

Bankaların kredi hakkında bilgi vermektten, birçok fatura ve işlem tahsilatına kadar birçok ürün ve hizmetleri müşterileri adına temin etmeleri neticesinde sağlamış oldukları gelirler bu grupta sınıflandırılmaktadır.

Müşterilere verilen hizmetin içerdiği teknik bilgi seviyesi ya da hizmetin çeşidine göre de bir sınıflandırma yaparak verilen hizmetin zorluk seviyesine göre gruplandırma yaptıktan sonra da hizmetin karşılığı belirlenebilmektedir.

Bankalarca temin edilen hizmetlerin zorluk seviyesini tespit eden faktörler; yapılan işin özelliği, kalifiye insan kaynağı ihtiyacı bulunup bulunmadığı, ilgili personelin sağlanan hizmetle alakalı sahip olduğu teknik bilgi seviyesidir. Bankalarda karmaşıklık seviyesine göre dört sınıfa ayrılan hizmetlerin özellikleri şu şekilde tanımlanmıştır (Akgüç 2007).

a. Birinci Düzey Hizmetler: Bankadan hizmet alanların neredeyse tamamının, çalışanlara danışmadan kendi başına becerebildiği hizmetler, bu sınıfa dahil edilmektedirler.

b. İkinci Düzey Hizmetler: Anlaşılması ve karmaşıklık seviyesi biraz daha fazla olan sınırlı bilgiye ihtiyaç duyulan düzeydir.

c. Üçüncü Düzey Hizmetler: Detaylı teknik bilgiye ihtiyaç duyan yahut da banka çalışanlarının yüksek derecede destek vermesi neticesinde anlaşılabilen hizmetlerdir.

ç. Dördüncü Düzey Hizmetler: Çok yüksek seviyede detaylı bilgi içeren, sorunsuz, güvenilir, irdelenmesi gerekli olan ürün çeşitleridir. Bankalarca sağlanan bu tür ürün ve hizmetler üstünde teknolojinin de etkisiyle, bankalar arasındaki hizmet yarışı artmakta, tüm verilen hizmetler karşılığı fiyatlarında da bankaların verdiği yeni hizmetler etkili olmaktadır. Bankaların vermiş oldukları hizmetlerin zorluk seviyesine göre müşterilerinden almış oldukları işlem bedelleri farklı olabilmektedir. Sağlanan hizmetlerin zorluk seviyesi ücret ve komisyonun fiyatının belirleyicisi olmaktadır. Bankalar bu hususta karmaşıklık düzeyine göre sağladıkları hizmetlerden istediklerini ücretli hale getirerek rakip finans kuruluşlarına göre çeşitli programlar yapabilmektedirler (Akgüç 2007).

2.1.2.3. Temettü Gelirleri

Bankanın sahip olduğu iştiraklerinin, bağlı ortaklıklarının ve beraber idare ettiği ortaklıklarının çalışmaları neticesinde sağladığı kârdan, sermaye hissesi olarak dağıtılan temettülerin banka hissesine düşen tutarı ile gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan menkul değerler ile satışa hazır menkul kıymetlerden sağlanan kârlardan meydana gelmektedir.

İştirakler, bağlı ortaklıklar ve beraber idare edilen iş ortaklıklarınca kâr amaçlı içsel kaynakların sermayeye eklenmesi sebebiyle bedelsiz olarak edinilen hisse senetleri gelir olarak kaydedilmektedir. Ancak, sermaye artışına esas olan kârın her türlü muvazaadan arı olması ve esas ortaklık, iştirak, bağlı ortaklık ve kontrol edilen ortaklıklar arasında veya bunlarla diğer kuruluş ve ortaklıklar arasında birden fazla işleme konu edilmemiş gerçek ticari işlemler neticesinde olması gereklidir (Yıldırım 2008: 205).

2.1.2.4. Diğer Faaliyet Gelirleri

- ✓ **Diğer Faiz Dışı Gelirler:** Yukarıda bahsi geçen gelirlere dahil olmayan diğer faiz dışı gelirlere dayanmaktadır.
- ✓ **Depo Giderleri Karşılığı:** Mal mukabilinde verilen krediler nedeniyle bankaya rehin olarak verilen mal/(ipotek) için, banka tarafından yapılan bütün harcamaları karşılamak üzere tahsilatı yapılan bedellerden oluşmaktadır.

- ✓ **Haberleşme Giderleri Karşılığı:** Hizmet alanların adına yapılmış olan işlemler sebebiyle yapılmış olan ya da yapılacak haberleşme/istihbarat harcamaları nedeniyle tahsilatı yapılan bedellerden meydana gelmektedir.
- ✓ **Ekstre Masraf Karşılığı:** Bankadan hizmet alanlara göndermiş olduğu hesap özeti nedeniyle yapmış olduğu masraflar karşılığında tahsilatını yaptığı tutardır.
- ✓ **Aktiflerin Satışından Elde Edilen Gelirler:** Kullanıma ihtiyaç duyulmayan duran varlıklar, bağlı ortaklıklar, iştirakler ve yatırım maksatlı menkul değerler ile gayrimenkullerin mukayyet değerinin üstünde bir tutarla satılması nedeniyle sağlanan kârlardan oluşmaktadır.
- ✓ **Çek Karnesi Bedelleri:** Bankalarca düzenlenmek üzere müşterilerine sağladıkları çek karnelerinin maliyetleri karşılığında tahsilatını yaptıkları bedellerden oluşmaktadır.
- ✓ **Kiralama Gelirleri:** Kiralama işlerine müteallik Türkiye Muhasebe Standartları (TFRS 7) çerçevesince bankaların kiraya veren adıyla sağladıkları ve dönemsellik ilkesi çerçevesinde ilgili döneme düşen finansal kiralama haricinde faaliyet kiralaması ve diğer kira gelirlerinden sağlanan bedellerden oluşmaktadır.
- ✓ **Olağanüstü Gelirler:** Bankaların temel bankacılık işlemlerinin haricinde tekrarlanma yüzdesi pek olmayan işlemlerden sağladığı, cari yıl kâr/zararına anlamlı derecede etki eden gelirlerden oluşmaktadır (Yıldırım 2008: 264).

2.2. Faiz Dışı Giderler

Bankanın faiz dışı gelir elde etmek için yaptığı işlemler için birtakım maliyetlere katlanması gerekmektedir. Bu maliyetler personel giderleri, karşılık giderleri, çeşitli işlemler sebebiyle ödenen ücret ve komisyon bedelleri, amortismanlar, kambiyo işlemleri ile ilgili zararlar, sermaye piyasası zararları ve diğer işletme giderlerinden meydana gelmektedir ve aşağıdaki gibi açıklanmıştır (Yıldırım 2008: 265).

a. Verilen Komisyon ve Ücretler

Finansal kurumların diğer ortak kurumlardan sağlamış olduğu kaynaklar ile faktöring borçları ve diğer işlemler neticesinden vermiş olduğu komisyon bedellerinden oluşmaktadır.

b. Ticari Zarar

- ✓ **Kambiyo Zararları:** Efektif, döviz ve kıymetli maden alım/satımı ve değerlemesi ile arbitraj işlemlerinden dolayı oluşan zararlardan meydana gelmektedir. Mevcut yabancı paraların bir bölümünün talep edilen diğer döviz türüne çevrilmesi esnasında oluşan olumsuz farklar (arbitraj zararları) ve döviz alışı esnasındaki kur ile satışı esnasındaki kur arasında banka aleyhine oluşan farklar ile kıymetli maden (altın, gümüş, platin vs.) alım fiyatıyla, satım fiyatı arasında banka aleyhine oluşan farklardan meydana gelmektedir.
- ✓ **Türev Finansal İşlemlerinden Zarar:** Riskten kaçınma ve ticari maksatlı türev finansal enstrümanlardaki kayıplar nedeniyle teşekkül etmektedir.
- ✓ **Sermaye Piyasası İşlem Zararları:** Menkul kıymetlerin satılmasından kaynaklanan zararlardan meydana gelmektedir. Menkul kıymetin satış esnasındaki fiyatı ile edinim maliyeti arasındaki fark, faiz geliri adıyla gelir tablosunda belirtilirken satış fiyatının satış esnasındaki itfa edilen maliyet fiyatının altında olması durumunda, itfa edilmiş maliyet ile satım bedeli arasındaki olumsuz fark ise “Sermaye Piyasası işlem zararı” adıyla faiz dışı gider olarak gösterilmektedir.

c. Diğer Faaliyet Giderleri

- ✓ **Personel Giderleri:** Bankada çalışmakta olan tüm iş görenlere ödenen ücretler, tazminatlar, sosyal yardımlar, yolluk ve sigorta primleri gibi banka çalışanlarını yasal haklarıyla alakalı olarak ödenecek olan gider kalemleridir.
- ✓ **Karşılık ve Değer Düşüklüğü Giderleri:** Kıdem tazminatı karşılığı, vergi karşılığı, diğer karşılık ve değer düşüklüğü gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Diğer karşılık ve değer düşüklüğü giderleri ise; menkul kıymet değer düşüklüğü gideri, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve vade zamanına kadar elde bulundurulacak menkul kıymet değer düşüklüğü giderleri, kısa vadeli

çalışan hakları yükümlülükleri karşılığı giderleri, genel karşılık giderleri, muhtemel riskler için ayrılan serbest karşılık giderleri, duran varlıklar değer düşüklüğü gider kalemlerinden meydana gelmektedir.

- ✓ **Amortisman Gideri:** Bankanın portföyünde bulunan ve mülkiyeti kendisine ait olan menkul ve gayrimenkul mallar, özel maliyet bedelleri ile kuruluş ve örgütlenme giderleri gibi giderlerin itfa edilmelerini teminen ilgili bilanço döneminde ayrılan amortismanlardır.
- ✓ **Birleşme Giderleri:** Devir ve birleşme işleri için ayrılan gider çeşididir.
- ✓ **Olağanüstü Giderler:** Bankaların olağan faaliyetlerinin haricinde tekrar etme oranı düşük olan işlerden, sağladığı, ilgili dönem kârına yahut zararına büyük ölçüde etki eden gider kalemleridir.
- ✓ **Diğer İşletme Giderleri:** Reklam, bakım onarım giderleri ve aktiflerin satılmasından meydana gelen zararlardır.

2.3. Bankacılıkta Risk ve Bankaların Maruz Kaldığı Riskler

80'li yılların başında harekete geçen finansal liberalleşme akımı ile faiz oranlarındaki serbestleşme, globalleşmeyle beraber dolaşımdaki paranın ülkeler arasında kolay bir şekilde gidip gelebilmesi ve finans kesimindeki ürün ve hizmetlerin çeşitlenerek karmaşık bir hal alması belirsizliğin artmasına neden olmuştur. Belirsizlik ise risk kavramını beraberinde getirmiştir.

Günlük hayatımızda birçok kere birbirleriyle karıştırılan ya da beraber anılan risk ve belirsizlik kavramları esasında iki farklı hali anlatmaktadır. Risk, taraflarca kabul gören ya da talep edilen sorumlulukların yapılamaması, beklenmekte olan vakaların gerçekleşmemesi ya da olağandışı olayların meydana gelmesi durumunda zarar etme olasılığını anlatmaktadır. Belirsizlik ise, meydana gelecek olası sonuçların dağılımıdır ve bu dağılım oranı genişledikçe belirsizlik de artış göstermektedir.

Risk; potansiyel problem, tehlike durumu ya da kaybı ifade eden bir kavramdır. Belli zaman aralığında belirlenmiş bir amacı gerçekleştirilememesi nedeniyle zarar etme ihtimali olarak da bilinmektedir. Bu yüzden risk, gelecekte meydana gelebilecek problemlere ve tehlikelere işaret etmektedir. Riskin en fark edilir özellikleri ise tam ve net olarak bilinmemesi, zamana göre değişkenlik

içermesi, negatif sonuçlar meydana getirmesi ve kontrol edilebilir özellikte olmasıdır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca (BDDK) düzenlenen, bankaların karşılaştıkları risklerin gözetilmesi ve bu risklerin kontrol edilmesi adına kuracakları iç sistemler ile risk yönetim sistemlerine ilişkin uygulamaları belirleyen 1 Kasım 2006 tarihli 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik*” te risk kavramı, “*bir işleme ya da faaliyete ilişkin bir parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın oluşması halinde ekonomik faydanın azalması ihtimali*” şeklinde anlatılmaktadır.

Riski genel anlamda sistematik ve sistematik olmayan risk olarak iki kısma ayırmak gerekmektedir. Sistematik risk; politik, ekonomik, sosyal hadiselerin ve çevresel unsurların değişiminden kaynaklanıp, bütün firmaları aynı istikamette ama farklı oranda etkileyen risk olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle sistematik riski yok etmek imkânsızdır. Sistematik olmayan risk ise yalnızca tek bir şirketi etkileyerek diğer şirketlere etki etmeyen, varlıkların bireysel veya sektörel olarak içinde barındırdıkları risklerdir.

Faaliyet riski, finansal risk, yönetim riski ve sektör riski sistematik olmayan risk grubudur. Sistematik risk; piyasa riski, Pazar riski ya da kontrol dışı kalan riskler, sistematik olmayan risk ise; özel riskler veya kontrol edilebilen riskler olarak sınıflandırılabilir. Sınıflandırılabilir.

Akıllıca yönetildiğinde risk, banka karlılığına pozitif yönde etki eden önemli bir araçtır. Riski olumsuz olarak düşünmek yerine, kazanca dönüştürme fırsatı olarak kabul etmek gerekir. Üstlenilen riskin kar olarak yazılabilmesi için metodolojik bir çalışma yapılması gerekli ve önemlidir. Bu sebeple bankaların zarar etmeyecek şekilde faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için üstlendikleri riskleri yönetmesi gerekmektedir (Demir 2013: 14).

2.3.1. Bankaların Maruz Kaldıkları Riskler

Bankalar yapıları uyarınca çalışmalarını esnasında, birçok riske maruz kalmaktadırlar. Çok çeşitli ve karmaşık riski barındırmak zorunda olan bankalar için, üstlenmiş oldukları risklerin sınıflara ayrılması da önemlilik arz etmektedir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, 8 Şubat 2001 tarih 24312 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “*Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik*” te risk türlerini on dört başlıkta sınıflandırmıştır. Bunlar: Likidite riski, kredi riski, transfer riski, piyasa riski, operasyonel risk, itibar riski, işlemin sonuçlandırılmaması riski, işlemin sonuçlandırılma öncesi oluşan risk, ülke riski, faiz oranı riski, piyasaya ilişkin likidite riski, fonlamaya ilişkin likidite riski, mevzuata ilişkin yetersiz bilgi riski, ve düzenlemelere uyulmama riskidir. Ancak sonra bu yönetmelik iptal edilerek onun yerine, 1 Kasım 2006 tarih 26333 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanmış olan “*Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik*” çıkartılmıştır. Bu yönetmeliğe göre; piyasa riski, likidite riski, kredi riski ve operasyonel risk adıyla dört ana risk sınıfı belirlenmiştir (01.11.2006 tarih 26333 sayılı Resmi Gazete erişim 26.03.2019).

2.3.1.1. Piyasa Riski

Piyasa riski, bankanın bilançosuna dahil ettiği ve dahil etmediği varlıkları ile bilanço içinde ve dışındaki sorumluluklarının piyasadaki değerlerinde, piyasadaki hareketlerin neden olduğu faiz, kur ve hisse fiyatlarındaki değişimler sebebiyle üstlenilen risklerdir (Saunders, Cornett 2001: 549-550). BDDK ise piyasa riskini bankanın alış-satış hesapları içinde bulunan;

a) Kazancı faiz oranı ile açıklanan borçlanmayı temsil eden finansal araçlara,

b) Pay senetlerine,

c) Diğer menkul değerlere,

d) Bankanın bilanço mevcudundaki ya da bilanço dışındaki kısımlarında yer alan, farklı yabancı para türündeki bütün yabancı para varlıkları ve yükümlülüklerine,

e) yukarıda bahsi geçen enstrümanlara dayalı türev kontratlara ilişkin pozisyon değerinde faiz oranları, hisse senedi fiyatları ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar sebebiyle oluşabilecek ve “faiz oranı riski”, “hisse senedi pozisyon riski”, ve “kur riski” faktörlerinden dolayı meydana gelen “zarar riski” olarak adlandırmaktadır (BDDK 2002).

Faiz oranı riski, faiz oranlarındaki dalgalanmalar sebebiyle bankanın üstüne kalacak zarar olasılığıdır. Hisse senedi pozisyon riski, bankanın alış satış işlemleri içerisinde bulunan hisse senetlerinin pozisyonuna istinaden, hisse senedi fiyatındaki dalgalanmalar neticesinde maruz kalabileceği zarar olasılığıdır. Döviz kuru riski ise, “döviz kurlarındaki iniş çıkışların, kurun fiyata etki eden gelir ve gider çeşitlerini etkileyerek aktif ve pasiflerde meydana getireceği değer düşme olasılığıdır” (BDDK 2006)

Piyasadaki fiyat değişimlerinden bankanın mevcudunda bulunan farklı türdeki menkul kıymetler değişik oranlarda etkilenmektedirler. Tamamının hassasiyetleri ve verecekleri tepkiler değişik şiddetli olduğundan değerlerin fiyatlarında aynı açıda ve aynı tepki derecesinde değişim oluşmamaktadır. Oluşan bu farklılıklar da banka üzerinden piyasa riskini meydana getirmektedir. Bankacılık kesiminde değerlerin vadeleri uzun oldukça fiyatlardaki oynaklık da artmaktadır. Bu yüzden, uzun vadeli menkul değerlerin kısa vadeliye göre piyasa riskine maruz kalma olasılıkları daha büyüktür. Menkul değerlerin işlem tutarlarının, piyasa riskini de etkilediğini dikkate alırsak, piyasa riski ile likidite riskinin birbiriyle bağlantılı olduğunu anlayabiliriz. Fakat bu iki risk çeşidini birbirine çok da karıştırmamak gerekmektedir. Piyasa riski tümüyle piyasa kaynaklı ekonomik problemlerden ibaret olup, tüm menkul kıymetlere etki ederken, menkul kıymetlerin kendine has özellikleri kendi likidite riskini meydana getirmektedir (Şimşek 2007: 11).

Piyasa riskinin kontrolünde fiyatlar, piyasada mevcut likidite düzeyine göre değişkenlik göstereceğinden, bankaların yüz yüze gelecekleri riskler artış veya azalış gösterebilmektedir. Likiditenin bol olduğu zamanda faiz oranı düşme eğilimine gireceğinden hisse senedi fiyatlarında artış görülebilmektedir.

Buna ek olarak, elinde sabit fiyatlı tahvil bulunduran finansal kurumlar, faizlerin düştüğü zamanda alacaklı durumda olmaları durumunda kâr ederken, borçlu olmaları durumunda ise zarar edebilirler. Tüm bu sebepler nedeniyle bankaların piyasa riskini idare edebilmek adına düzgün, programlı bir fon idaresine ve aktif-pasif yönetimine ihtiyaçları bulunmaktadır. Bankalarda mevcut bulunan borç türevleri ve pay senedi türevleri para hareketlerinde piyasa riski ile yüz yüze gelebilmektedir. Bu sebeple bankalar, yeni finansal enstrümanların ortaya çıkmasını takiplemeli ve bu

enstrümanlar hakkında geniş bilgi edinerek fiyatlandırmalarını doğru bir şekilde yapmalıdır (Demir 2013: 8).

2.3.1.2. Likidite Riski

Likidite, bankanın nakit fazlasını, ihtiyaç duyduğunda sorumluluklarını veya müşteri isteklerini daha uygun bir şekilde yerine getirebilme gücü olarak tanımlanmaktadır (Tuncaloğlu 2005: 22). Likidite riski ise, finansal kurumların tasarruf sahipleri ile kredi talep edenlerin taleplerinin karşılanma derecesinin, banka kârlarında yaptığı değişikliktir. Tasarruf sahiplerinin birikimlerini hızlı ve aniden çekmesi neticesinde bankanın nakit taleplerini giderebilmek adına yüksek faizli kısa vadeli borç almasına veya tam likit olamayan varlıklarını zararı pahasına nakite çevirmek zorunda kalma durumu likidite riski olarak bilinmektedir. (Demir 2013: 11).

BDDK likidite riskini, “bankaların nakit akışlarındaki dengenin bozulması neticesinde, nakit çıkışlarını zamanında giderecek seviyede ve özellikle nakit tutarına ya da nakit girişine sahip olunmaması nedeniyle ödeme sorumluluklarını anlık olarak yerine getirememe riski” olarak adlandırmaktadır (BDDK, İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik. 08.02.2001 Tarih ve 24312 Sayılı Resmi Gazete).

Likidite riskiyle tasfiye riskinin ayırt edilmesi gerekmektedir. Likidite riski bir finansal kurumun ödeme gücü olmasına karşın belli bir zaman diliminde talep edilen fonların ödenebilme gücünün yitirilmesidir. Tasfiye riskiyse bankanın varlıkları ile borçlarını ödeme kapasitesini yitirmesidir (Frexias, Rochet 1999: 221). Farklı bir tanıma göreyse likidite riski, nakit girdi ve çıktılarının eşanlı olarak yapılamaması durumudur. Bankacılıkta likidite riski, pasif karakterli hareketlerin vadesinin aktif karakterli hareketlerin vadesinden daha kısa olması nedeniyle meydana gelmektedir. Bir başka deyişle bankanın belirli bir zaman dilimindeki nakit çıkışı, nakit varlıkları ve nakite dönüştürülebilir varlıklarının mevcudundan fazla olursa likidite riski oluşur. Likidite riskini yaratan esas problem, bankalarca tasarruf sahiplerinin paralarını ne zaman ve hangi tutarda geri isteyeceklerinin, kredi talebi olanların ise ne zaman ve hangi tutarda para talebi olacağını bilinememesidir

(Boyacıoğlu 2003: 9). Likidite bollaştığında banka bakımından emniyet artıp risk azalırken, gelir de aşağı y6nl6 hareket etmektedir (Babuşcu 1997: 62).

2.3.1.3. Kredi Riski

BDDK'ya g6re kredi riski: “Fon aktarımı 6st6ndeki engeller ve sınırlamalar nedeniyle meydana gelebilecek transfer riskini de 6zerinde bulunduran ve kredi talebi olanların kredi s6zleşmesi nedeniyle ortaya 6ıkan y6k6ml6l6klerini kısmi olarak yerine getirmesi veya anlaşma koşullarına uygun olarak tamamlamamasından kaynaklanan, bankaların mevcut ve ileriki zamanlardaki sermaye ve karlarının olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olabilecek zarar riskini anlatmaktadır. Bu noktada kredi riski, bankaların fonlarının yazılı ya da 6rt6l6 (zımnı) s6zleşmelere istinaden kullanırılması durumunda ortaya 6ıkmaktadır” (BDDK 2006: 3).

Bankacılık kredi riski, m6şterinin banka ile yaptırđı kredi s6zleşmelerinden dolayı meydana gelen y6k6ml6l6klerini yapmamaları veya gecikmelerinden dolayı meydana gelen tehlike olarak adlandırmaktadır (Basel Committee on Banking Supervision, 1997: 4).

Bankaların verdikleri kredileri s6resinde eksiksiz olarak tahsil edememelerinin iki sebebi vardır: Birincisi, m6şterilerin yeterli mali g6c6 bulunmasına karşın, bor6 6deme isteklerinin olmaması, ikincisi ise, m6şterinin bor6 6demek i6in yetecek tutarda nakit ya da fon yaratma g6c6n6n bulunmamasıdır. (Boyacıoğlu 2003: 10).

2.3.1.4. Operasyonel Risk

Operasyonel riskin genel anlamda kabul edilen bir tanımı yoktur (Crouhy, Galai,Mark, 2001: 475). Bir zamanlar “diğer riskler” adı altında “*6l66lebilen riskler olan piyasa ve krediriski dışında kalan t6m diğer 6l66lemeyen riskler*” tanımıyla anılan operasyonel risk kavramı, bu tanımın, riskin 6l66lmesine ve idaresine imkan bulunmaması sebebiyle ayrı bir risk t6r6 olarak adlandırılmaya 6alışılmıştır”.

Bax Tunahan Avcı Basel Komitesi, operasyonel riski; i6 s6re6lerde başarılı olamama ve eksikliklerden, personel hataları ve hilelerden veya dış gelişmelerden dolayı meydana gelen zarar durumu olarak tanımlamaktadır (Basel Committee, “Operational Risk”, 2001: 2). Bu risk BDDK tarafından “banka i6i denetimlerdeki

aksamalar neticesinde hata, hile ve usulsüz işlemlerin görülememesi, banka idaresi ve çalışanlar açısından zaman ve şartlara uygun olarak hareket edilmemesi ve banka idaresindeki hatalardan, bilgi teknolojisi programlarındaki aksaklıklar ile deprem, yangın, sel gibi doğal afetler ile terörizm hareketlerinden oluşabilecek riskler” olarak tanımlamaktadır (BDDK, 2006).

Bankaların ödeme uygulamalarında yeteri kadar denetim yapılmaması veya bilgisayar teknolojisinin ortaya çıkardığı açıklar neticesinde müşteriler tarafından dolandırılması da bir tür operasyonel risktir. İlave olarak günümüzde ATM, EFT gibi on-line uygulamaların teknolojik yapısı ve bankaların birçok ülkede faaliyet gösteriyor olması operasyonel riski önemli ölçüde artırmaktadır (Karacan 2002: 19).

2.3.2. Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler

Bankaların karlılık oranını ve performans seviyesini etkileyen temel unsurları; insan kaynakları kalitesi, kaynakların etkin ve verimli kullanılması, risk yönetimi, likidite, sermaye yeterliliği, teknoloji kullanma seviyesi ve karlılık şeklinde gruplandırabiliriz (Karadaş 2006: 30).

2.3.2.1. Personel Kalitesi

Beşeri sermaye kavramı olarak, kişilerin doğuştan verilen yetenekleri ile eğitim ve gelişme dönemi sonunda kazanmış olduğu özellikleri içermektedir. İktisadi bakımdan çok önem arz etmekte olan bu kavram, mikro anlamda işletme kârlılığına, makro anlamdaysa ülkenin büyüme ve gelişmesine etki etmektedir. Hizmet üretilmesi insanlar tarafından yerine getirilmektedir ve bir hizmet üreten kuruluş olarak bankalar için eğitilmiş, donanımlı insan kaynağının anlamı çok büyüktür. Bankanın en üst düzey idarecisinden, en alt seviyedeki personeline kadar, eğitim düzeyi ve teknik bilgi düzeyi yüksek, yeni çalışmalara açık, çağdaş ve finansal olay ve hareketlere uygunluk sağlayabilen kişilerden oluşması, bankaların performansını önemli ölçüde etkilemektedir. Banka yönetiminin esas görevlerinden birisi de mevcut insan kaynağını etkili ve verimli bir anlayışla idare etmek ve gelişmesine yardımcı olmaktır. (Ariçelik 2010).

Bankaların çalışma ekibini gelişime açık ve hızlı öğrenme kabiliyeti olan kimselerden seçmesi ve bu ekipte yer alan elemanların kariyer planını düzenleyerek

eksik bulunan alanlarda personele eğitim imkanı sağlanması büyük önem arz etmektedir. İlave olarak ihtiyaç duyulan teknolojik yapının işin yapılmasına uygun hale getirilmesi ve kurum altyapısının sağlam bir şekilde organize edilmesi önem arz etmektedir.

2.3.2.2. Kaynakların Verimli Kullanımı

Bankaların pasif durumu incelendiğinde genellikle bankaların iki ana kaynaktan sağlamış oldukları fonlar ile çalışmalarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bunlar mevduat ve sermayedir. Aktif yapıda en önemli kalem kredilerdir. Bu durum Türk bankacılık kesiminin klasik bankacılık yapısında olduğunu anlatmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere aktif pasif yönetimi banka kar ve performansını önemli ölçüde etkilemektedir.

Banka kaynaklarının yönetilmesine etki eden üç ana unsur şu şekilde açıklanmıştır. Sermayenin; Türk Lirası veya döviz türünden, maliyetsiz veya düşük maliyetli olması yönünden ve vade zamanına göre istikrarlı veya istikrarsız olma durumudur (Kale 2009: 54).

2.3.2.3. Risk Yönetimi

Risk, bir işlemle alakalı parasal bir kayıp meydana gelmesi ya da bir gider ya da zarar durumunun oluşması ile sonuçlanacak ekonomik faydanın azalması olasılığıdır. Risk yönetimi ise risk ve kazanç arasında firmanın idari yapısına uygun bir geçiş ya da değişiklik yapmasına olanak sağlayan bir zaman dilimidir. Risk yönetimi temel bir kurumsal fonksiyondur (Şimşek 2007: 7-8).

Bankalar bakımından risk de bir işlemle alakalı bir parasal kayıp oluşması ya da bir gider bir zararın meydana gelmesi ile sonuçlanabilecek ekonomik faydanın azalması olasılığıdır. Bankaların neredeyse bütün çalışma sahalarında almış oldukları kararlar noktasında riskler mevcuttur. Risk, bankacılık sahasının önüne geçilemeyen ve giderilmesi zor olan bir kısımdır. Başarılı olarak yönetildiğinde risk, bankanın gelirlerini artıran önemli bir olgudur (Küçükbüçükcü 2004: 104).

Risk yönetimi noktasında, riskin tanımlanması, anlaşılması, ölçülebilir olması, kontrol edilme, izlenme ve raporlama gibi evreleri barındırmaktadır. (Candan, Özün 2006: 7).

Federal Reserve Board (FED) altı risk türü belirtmiştir (Koch, MacDonald 2010: 136).

- Kredi riski
- Likidite riski
- Piyasa riski
- Operasyonel risk
- İtibar riski
- Yasal risk

Kredi riski, kredi mekanizmasının içinde var olup kredinin anapara kısmının yahut faiz tutarının kısmi ya da tam olarak ödenememesi veya geç ödenmesi olarak adlandırılmaktadır (Berk 2000: 183). Kredi riski, mevcut bir sözleşmeye, sözleşmenin taraflarından birinin sözleşme şartlarını ihlal etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır (Apostolik vd. 2009: 14).

BDDK kredi riskini, çift taraflı sorumluluk taşıyan bir işlemin muhatabı olan karşı tarafın, bu hareketin nakit akımında bulunan son ödeme işleminden önce temerrüt durumuna düşme olasılığı olarak belirtmektedir. (BDDK 2015)

Bankaların sıkı bir şekilde gözetimde kalmasının en büyük nedenlerinden biride aktif ve pasiflerindeki likiditenin uyumlu olmamasıdır (Candan, Özün 2006: 5).

Piyasa riski, bankanın bilançosuna dahil ettiği ve bilanço dışı bıraktığı varlıkları ile bilanço içi ve dışı ödemelerinin piyasa fiyatlarında, piyasada baz alınan faiz, kur ve hisse senedi birim fiyatlarındaki volatilité sebebiyle maruz kalınan risktir (Saunders, Cornett 2001: 549).

Piyasa riski; piyasada meydana gelen dalgalanmalardan etkilenerék ortaya çıkan kur riski, emtia riski, faiz oranı riski ve pay senedi işlem riski, bankanın bilanço içi ve bilanço dışı işlemlerinin karşılaşılabileceği zarar ihtimali olarak belirtilmiştir. (BDDK 2015).

Faiz oranı riski, finansal kurumların gelir ve net varlık değerindeki faiz oranı değişimlerine duyarlılığı olarak belirtilmektedir. Düzgün olmayan bir faiz oranı risk

yönetim işlemi firmaların karlılık, likidite ve sermaye yeterlilikleri noktasında problemler oluşmasına yol açar (Kozanoğlu 1996: 6-7).

BDDK (2015)'da operasyonel risk, yeterli olmayan veya başarılı yönetilemeyen iç süreçler, insanlar ya da sistemsel hatalar ya da banka dışı uygulamaların neden olduğu ve kanuni riski de içeren zarar etme ihtimalini anlatır denilmektedir.

Bankalar faaliyet sahalarında karşı karşıya geldikleri riskin bir bölümünü risk azaltma stratejileri kullanarak ya da işlemlere çeşitli sınırlama koymak suretiyle yok edebilir veya etkisini ya da ihtimalini asgari sınırlara çekebilir. Bu tür riskler kontrol edilebilir riskler adıyla adlandırılmaktadır. Kontrol edilemeyen riskler ise, kontrol edilebilir risklerin süreç içerisindeki değişimine bağlı olarak, bir çeşit risk ölçüm veya risk ölçüm ve risk düşürme tekniği kullanmak suretiyle ya da limit koyarak gerçekleşme ihtimali öngörülemeyen ve meydana geldiği an gerçekleşen zarar riski olarak adlandırılmaktadır.

Temel görev anlamında bankacılık bir risk yönetimi sanatı olduğundan, bankacılık faaliyetleri nedeniyle meydana gelen risklerin yeterince anlaşılması, ölçülmesi ve akıllıca yönetilmesi gerekmektedir. Risk yönetimi, bankanın gelir artışını sağlamak ve bunu muhafaza etmek için uygulanması gereken politikaların tamamı şeklinde adlandırılabilir. Bu sebeple risk yönetiminin iki esas önceliği vardır. İlk olarak banka performansını artırmak, İkinci olarak ise karşılaşılabilecek vakaların önüne geçmektir.

Bankalar, müşterilere çeşitli finansal ürün ve hizmetler sunmak suretiyle gelir çeşitlendirmenin de etkisiyle süreç içerisinde meydana gelen farklı nakit akışı varyansı ile toplam riski azaltmaya eğilimlidir (Rose, Hudgins 2010: 451).

2.3.2.4. Sermaye Yeterliliği

Sermaye yeterliliği, bankaların çalışmalarını etkili bir şekilde yapabilmeleri için belli bir tutarda sermaye tutması gerekmektedir. Mevcut ticari işletmelerde görüldüğü üzere bankaların da esas hedefi karlarını maksimize etmektir ve bunun için minimum sermaye ile daha karlı hedefleri gerçekleştirmektir. Bu hedef hissedarlar bakımında da istenilen ideal durumdur.

Sermaye yeterliliğine ilişkin usul ve esaslar, bankaların üstlendikleri riskler ile uyumlu en düşük sermaye tutarlarının belirlenmesi ve bu kriterler noktasında gözlemlenmelerini hedeflemektedir (Candan, Özün 2006: 5).

1988 öncesinde banka düzenleyici yetkilileri, bütün dünyada banka sermayelerini düzenleyebilmek adına sermayenin toplam aktiflere oranı üstüne bir minimum limit getirmeyi seçtiler. Ancak sermaye ve rasyo tanımları ülkelere göre değişkenlik göstermekteydi. 1988 BIS Uzlaşısı ile Cook Rasyosu belirlenmiş ve minimum yüzde 20 sınırı getirilmiştir (Hull 2010: 222).

Sermaye yeterliliği rasyosu, finansal kurumların bir birimlik sermaye karşılığı kaç birim risk aldığını ifade etmektedir ve pratikte oransal olarak belirlenmektedir. İstinaları olsa bile dünyada genel kabul görmüş oran yüzde 8 olarak ifade edilmektedir. (Candan, Özün 2006: 6-7).

Bankalar faaliyetlerine bağlı olarak karşılaştığı riskleri karşılayabilecek kadar sermaye buldurmak ve atıl sermaye buldurmaktan kaçınmaya çalışmaktadırlar. Bu şekilde bir sermaye yönetimi ile bankanın performansını ve karlılığını artırmak mümkün olabilmektedir.

Bankaların kredi puanı, mevcut sermayeleri ile doğru orantılı olmaktadır. Sermayesi güçlü olan bankalar, kredi rating kurumlarından yüksek kredi notu almakta, yerel ve uluslararası pazarlardan daha ucuza borç bulabilme fırsatı elde etmektedirler. Bu da banka performansını önemli ölçüde etkileyen ve artmasını sağlayan önemli bir hadisedir. Buna ek olarak yalnızca bir bankanın değil, aynı zamanda bir ülkedeki bütün bankaların sermaye yeterliliğinin yüksek olması demek sistemik kriz riskini de en aza indirmektir. Piyasadaki bütün bankalar için uygulanmakta olan minimum seviyede bir sermaye yeterliliği oranının mevcudiyeti finansal istikrarı korurken, bankalar arasındaki rekabet eşitsizliklerini de ortadan kaldıran bir işlev görmektedir. Sermayenin sadece büyük tutarlı zararları karşılayacak seviyede olması yeterli görülmemektedir. Bu tür zararlar meydana geldiği takdirde kalan sermaye ile bankanın faaliyetlerini olağan bir şekilde yürütebileceği düzeyde olması gerekmektedir (Candan Özün 2006: 6-7).

2.3.2.5. Likidite ve Kârlılık

Bankalar açısından likidite, zaman zaman ödeme yapabilme kabiliyeti olarak tanımlanabilir. Bankalar bu ödemeleri kasada bulunan nakit, varlıklar (menkul kıymetler portföyü), merkez bankası ve herhangi bir zamanda nakde dönüştürülecek diğer banka hesaplarından yapabilirler. Likidite riski, bankanın nakit girişleri ve çıkışları arasındaki uyumsuzluktan dolayı taahhütlerini yerine getirememe ihtimalidir. Bankadaki fon yöneticileri, taahhütleri yerine getirmek için likit varlığı ile aşırı likidite kullanılabilirliğini dengelemek zorundadır.

Bankaların likidite riski ile karşı karşıya kalmalarının sebebi taahhütlerini karşılayabilecek likiditeye sahip olmamalarıdır. Özellikle kısa vadeli varlıkların, kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumu sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bankalar kriz dönemlerinde kredi faaliyetlerinde sıkılaştırma yaparak daha fazla likit varlık bulundurmaya tercih etmektedirler.

Türk bankacılık kesiminde mevcut bankaların bilançoları incelendiğinde aktiflerindeki uzun vadeli kredilerine karşılık pasiflerinde kısa vadeli mevduat daha fazladır. Bu durum tasarruf sahiplerinin kısa vadeyi seçerken yatırım sahiplerinin ise yüksek enflasyon beklentisi ve piyasalardaki belirsizlik riski nedeniyle uzun vadeleri tercih etmesi sebebiyle meydana gelmektedir. Türk bankacılık kesiminin aktif ve pasiflerinin vade yapılarındaki mevcut uyumsuzluklar sebebiyle sektörde bulunan bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmiş bulunmaktadırlar. Likidite riskini başarılı bir şekilde yönetmek, banka kârlılığına da pozitif etki edeceğinden, dolayısıyla banka finansal performansını da artıran bir etken olacaktır (Köse 2018: 51-52).

2.3.3. Alternatif Dağıtım Kanalları ve Teknoloji Kullanımı

Bankacılık sektörü, özellikle 1990'ların ikinci yarısında hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Teknolojik gelişmeler nedeniyle, bankalar şubeleri aracılığıyla hizmet vermeye başlamıştır. Türk bankaları, bugüne kadar bankacılık sektöründe teknoloji kullanımında Avrupa bankalarıyla rekabet edebilmiştir. Bu alandaki yatırımlar, farklı alternatif dağıtım kanalları kullanarak müşterilere bankacılık hizmetleri sunarak işlem maliyetlerini düşürerek karlılığı ve performansı artırmayı amaçlamaktadır (Köse 2018: 50-52).

Alternatif dağıtım kanalları aracılığıyla sunulan hizmetler için işlem maliyetleri acente işlem maliyetlerinden düşük olduğundan, bu alandaki gelişmeler bankaların toplam maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olur. (Köse 2018: 50-52).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GELİR ÇEŞİTLENDİRME İLE RİSKE GÖRE DÜZELTİLMİŞ KARLILIK ÖLÇÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: MEVDUAT BANKALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde öncelikle bankaların gelir çeşitlendirme düzeylerinin karlılık göstergeleri üzerindeki etkisine yönelik Türkiye’de ve yurtdışında daha önce yapılmış çalışmalara yer verilecek ardından da çalışmanın veri seti ve çalışmada kullanılan yöntem ele alınacak son olarak ise bulgular yorumlanacaktır.

3.1. Literatür İnceleme

Ahmet (2017) 1998-2014 yılları arasında Hindistan bankacılık sektöründe faiz dışı gelir kazançlarının bankaların kârlılığına etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, ticari faaliyet gösteren bankalarda faiz dışı gelirlerin payının artması daha fazla kârlılık ve riske uyarlanmış kâr sağladığı tespit edilmiştir. Çalışmada panel veri tekniği uygulanmıştır.

Ali ve diğerleri (2019), 1996-2015 dönemi için Güney Asya Bankalarında büyüme, geleneksel olmayan gelir ve büyüklüğün banka performansına etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda, geleneksel olmayan gelir, varlık kârlılığı ve büyüklük ile banka performansı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada panel veri tekniği kullanılmıştır.

Atik’in (2019) çalışmasında, 2002-2017 dönemi için Türk mevduat bankalarının en önemli gelirlerinden olan faiz dışı gelirlerin getiri ve risk üzerine etkisi incelenmiştir. Panel veri tekniği kullanılan çalışmanın sonucunda, faiz dışı gelirlerden kaynaklanan gelir çeşitlendirmesinin banka performansını artırmadığı, risk seviyesini olumsuz etkilediği ve gelir kaynaklarında istikrar sağlamadığı tespit edilmiştir.

Çınar ve diğerleri (2018), 2005-2016 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe mevduat bankalarında gelir, ürün ve sektördeki çeşitlendirme stratejilerinin bankaların kârlılığına ve riskine olan etkisi incelenmiştir. Çalışmada

panel veri tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, gelir çeşitlendirilmesi ve ürün çeşitlendirilmesinin aktif kârlılığını artırırken riski azalttığı tespit edilmiş, sektör çeşitlendirilmesinin ise kârlılığı azaltıp riski arttırdığı tespit edilmiştir.

Hamdi ve diğerleri (2017) alışmasında, 2005 -2012 yılları arasında Tunus bankacılık sektöründe 20 bankanın dahil olduğu analizde, faiz dışı gelirlerin bankaların kârlılığına etkisi incelenmiştir. z sermaye ve aktif kârlılığı ölçü olarak kullanılmıştır. Çalışmada dinamik panel veri tekniği uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, eşitlendirilmenin banka performansını hem aktif kârlılığı hem de öz kaynak kârlılığı açısından arttırdığı tespit edilmiştir.

İsmail ve diğerleri (2015), 2006-2013 yılları arasında Pakistan bankacılık sektöründe gelir çeşitlendirilmesinin banka kârlılığına ve riskine olan etkisi incelenmiştir. Gelir çeşitlendirilmesi aktiviteleri ile bankalar krlarını artırmak ve riski azaltmayı amaçlamışlardır. Çalışma sonuçlarına göre, gelir çeşitlendirilmesi ile bankaların performansı arasında pozitif ilişki vardır. Panel veri tekniği kullanılan çalışmada 14 banka analize dahil edilirken veriler bankaların resmi sitelerinden elde edilmiştir.

Türkmen ve Yiğit (2012), 2007-2011 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe 40 bankanın dahil edildiği analizde sektörel ve coğrafı eşitlendirilmenin bankaların performansına etkisi incelenmiştir. z kaynak ve aktif kârlılığı performans lt olarak kullanılırken, Herfindahl endeksi bankaların çeşitlendirilmesinde performans lt olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, coğrafı eşitlendirilmenin bankaların performansını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Uzun ve Berberoğlu (2019) alışmasında, 2007-2017 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe yer alan 23 mevduat bankasını kapsayan çalışmasında gelir çeşitliliğinin bankaların finansal performanslarına olan etkisi incelenmiştir. Finansal performans göstergesi olarak varlık kârlılığı ile öz sermaye kârlılığı kullanılırken, bağımsız değişken olarak faiz dışı gelirlerin toplam gelirlere olan oranı kullanılmıştır. Panel veri analizi kullanılan çalışmada, faiz dışı gelirlerin hem aktif kârlılığı hem de öz sermaye kârlılığı üzerinde pozitif etki gösterdiği tespit edilmiştir.

Bapat ve Sagar (2016), 2006-2013 yılları arasında Hindistan bankacılık sektöründe gelir çeşitlendirmesi ve varlık kalitesinin banka kârlılığına etkisi incelenmiştir. Çalışmada özel sektör ve kamu bankalarından %90'ı ticari bankalardan oluşmaktadır. Çalışmada özel sektör bankaları kamu bankalarından, aktif kârlılığı, faiz dışı gelirlere ve çalışan başına kâr gibi parametrelerde daha iyi performans gösterdiği gözlenmiştir. Buna ek olarak takipteki varlıklar ile aktif kârlılığı arasında negatif ilişki olduğu gözlemlenirken, son iki yılda gelir çeşitlendirmesi ile aktif kârlılığı arasında pozitif ilişki olduğu gözlenmiştir. Çalışmada panel veri tekniği uygulanmıştır.

Brighi ve Venturelli (2014), 2006-2011 yılları arasında İtalya bankacılık sektöründe 52 bankanın dahil edildiği analizde kâr dağıtım stratejilerinin banka performansına etkisi araştırılmıştır. Çalışmada panel veri tekniği kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, çeşitlendirmenin banka performansına etkisi matematiksel olarak bulunmazken, çeşitlendirmenin riske uyarlanmış kârlılığa pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Boughara ve Ammar (2019), 1990-2011 yılları arasında Orta ve Kuzey Afrika ülkelerinde 275 banka analize dahil edilmiştir. Çalışmada, gelir çeşitlendirmesinin bankaların performansına ve riskine etkisi incelenmiştir. Çalışmada panel veri tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerinin bankaların kârlılığı ile ilişkisinde, komisyon gelirleri, harç giderlerinin ve diğer faiz dışı gelirlerin bankaların istikrarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Chiorazza ve diğerleri (2008), 1993-2003 dönemi için İtalya bankalarının faiz dışı gelirler ve kârlılığı arasındaki ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, faiz dışı gelirlerin İtalya bankalarının kârlılığını artıran önemli faktörlerden biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada panel veri tekniği kullanılmıştır ve gelir çeşitlendirmesinde Herfindahl-Hirschman endeksi ölçü olarak kullanılmıştır.

Ferreira ve diğerleri (2018), 2003-2014 dönemi için Brezilya bankacılık sektöründe gelir çeşitlendirmesinin risk ve getiri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada dinamik panel veri tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda faiz dışı

gelirin banka performansına önemli etkisi olduğu saptanırken, faiz dışı gelirlerin getiri ve riske uyarlanmış getiri arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gambacorta ve diğerleri (2014), 1994-2012 yılları arasında 27 Ülkeden 98 uluslararası bankayı analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı gelir çeşitlendirmesinin banka kârlılığına etkisi varlık kârlılığı üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada panel veri tekniği kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, gelir çeşitlendirmesi ile banka kârlılığı arasında pozitif korelasyon olduğunu bunun sadece %30 oranına kadar gelir çeşitlendirmesinde sağlandığı tespit edilmiştir.

Köhler (2014), 2002-2012 yılları arasında Alman bankacılık sektöründe faiz dışı gelirlerin bankaların risklerine olan etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre faiz dışı gelirlerin bankaların sürdürülebilirliğine olan etkisi bankaların işletme modellerine göre değiştiği gözlemlenmiştir. Bankaların kendi işletme modellerine göre strateji geliştirerek daha istikrarlı olabileceği tespit edilmiştir. Perakende odaklı bankaların borç verme ve mevduat toplamaya önem vermesi gerektiği banka istikrarı için önemli olduğu vurgulanırken yatırım bankaları için faiz dışı gelirlerin artırması daha riskli olacağı gözlemlenmiştir.

Lee ve diğerleri (2014), 1995-2009 yılları arasında 29 Asya Pasifik ülkesinin dahil olduğu çalışmada 2372 bankaya ait verileri analiz etmiştir. Çalışmanın amacı, gelir çeşitlendirmesinin bankaları performansına olan etkisi tespit ederken finansal reformların, kredi kontrollerinin, faiz oranlarının, giriş engellerinin, finansal muhasebe kısıtlamaları, banka denetimlerinin ve özelleştirmenin dahil olması ile geniş bir açıdan ele almıştır. Avrupa'da ve Amerika'da yapılan çalışmaların aksine, çalışmanın hipotezi olan portföy çeşitlendirmesinin Asya-Pasifik Bankacılık sektörlerini pozitif etkilediği gözlenmiştir. Çalışmada dinamik panel veri tekniği uygulanmıştır.

Meslier ve diğerleri (2014), 1999-2005 yılları arasında Filipin Bankacılık sektöründe 39 bankanın dahil olduğu analizde gelir çeşitlendirmesi kararlarının bankaların kârlılığı, bankaların risklerine ve riske uyarlanmış kârlarına olan etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda gelir çeşitlendirmesinin Filipin Bankacılık sektörü için faydalı olduğu gözlenmiştir. Çalışmada panel veri tekniği kullanılmıştır.

Mulwa (2016) çalışmasında, Kenya Bankacılık sektöründe çeşitlendirmenin bankaların finansal performansına olan etkisi incelenmiştir. Mulwa çeşitlendirmeyi coğrafi çeşitlendirme, gelir çeşitlendirmesi ve varlık çeşitlendirmesi olarak 3'e ayırarak analize dahil etmiştir. Gelir çeşitlendirmesinin ve varlık çeşitlendirmesinin finansal performansı negatif olarak etkilediği gözlenirken coğrafi çeşitlendirmenin finansal performansı pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Panel veri tekniği kullanılan çalışmada 34 Ticari banka analize dahil edilirken analiz 9 yılı kapsamaktadır.

Nisar ve diğerleri (2018), 2000-2014 yılları arasında Güney Asya ülkelerinden (Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka) 200 Ticari bankanın analizde yer almıştır. Çalışmanın amacı, uzun yıllardır devam eden tartışmalardan biri olan gelir çeşitlendirmesinin bankaların kârlılığın ve istikrarına olan etkileri incelenmiştir. Panel veri tekniği kullanılan çalışmada, Güney Asya ülkelerinde faiz dışı gelirler yoluyla gelir çeşitlendirmesinin bankaların kârlılığı ve istikrarı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak bir diğer gelir çeşitlendirmesi olan komisyon ve harçların bankaların kârlılığı ve istikrarı üzerinde negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Omet (2019), 2009-2017 yılları arasında 13 Ürdün bankasını içeren analizde gelir çeşitlendirmesinin banka performansına etkisi incelenmiştir. Banka performans ölçütü olarak aktif kârlılığı ve net faiz marjı kullanılmıştır. Panel veri tekniği kullanılan çalışmada, gelir çeşitlendirmesi ile banka kârlılığı arasında pozitif ilişki bulunmasına rağmen bu pozitif etki yalnızca net faiz harcamaları kısmından gelmektedir.

Sanya ve Wolfe (2011), 2000-2007 yılları arasında 11 Gelişmekte olan ülke ekonomisinde yer alan 226 bankanın analize dahil olduğu çalışmada gelir çeşitlendirmesinin bankalara fayda sağlayıp sağlamadığını incelemiştir. Panel veri tekniği kullanılan ve Genelleştirilmiş Momentler metodunun uygulanan çalışmada faiz dışı gelirlerin banka performansına ve risk sorunlarına olan etkisi araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre gelir çeşitlendirmesinin risk sorunlarını azaltırken banka kârlılığını artırdığı tespit edilmiştir.

Zhou (2014), 1997-2012 yılları arasında Çin bankacılık sektöründe 62 ticari bankanın dahil olduğu çalışmada gelir çeşitlendirmesinin bankaların riskine olan

etkisi incelenmiştir. Çalışmada Panel veri tekniği uygulanmıştır. Çalışma sonucunda bankaların riski ile gelir çeşitlendirmesi arasında önemli bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

3.2. Ekonometrik Analiz

3.2.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Türk Bankacılık Sektöründe faaliyette bulunan bankaların gelir çeşitlendirme düzeylerinin banka performansı üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bankacılık faaliyetlerinin doğası gereği çeşitli riskler taşıması, her geçen gün piyasada rekabetin artması, kar marjlarının daralması vs. gibi nedenler çalışmanın araştırma konusunu olan gelir çeşitlendirme ve performans ilişkisini hem banka yönetimi hem de düzenleyici ve denetleyici otoriteler açısından son derece önemli hale getirmektedir.

3.2.2. Veri Seti

Bu çalışmada Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyette bulunan bankaların çeşitlendirme düzeyinin karlılık göstergeleri üzerindeki etkisinin ampirik olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, çalışmada 2005'in birinci çeyreğinden 2017'nin üçüncü çeyreğine kadar olan dönem analize dahil edilmiştir. Mevduat bankalarına ait veriler üçer aylık dönemler halinde Türkiye Bankalar Birliği resmi internet sitesinden elde edilmiştir. 2017'nin son çeyreği itibariyle çalışmada Türk bankacılık sektöründe aktif büyüklüğü açısından en fazla paya sahip 18 mevduat bankasının verileri kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.1'den anlaşılacağı üzere çalışmaya dahil edilen 18 mevduat bankasının toplam aktif büyüklüğü tüm sektörün yaklaşık %91'ini kapsamaktadır.

Tablo 3.1. Eylül 2017 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Mevduat Banklarının Sıralaması (Milyon TL)

Sıra	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Aktifler %
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	408,187	0.1406
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	346,439	0.1193
3	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	311,042	0.1071
4	Akbank T.A.Ş.	1948	293,065	0.1009
5	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	279,726	0.0963
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	272,366	0.0938
7	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	246,815	0.0850
8	Finans Bank A.Ş.	1987	119,987	0.0413
9	Denizbank A.Ş.	1997	115,156	0.0397
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	81,029	0.0279
11	ING Bank A.Ş.	1984	50,105	0.0173
12	Şekerbank T.A.Ş.	1953	28,147	0.0097
13	HSBC Bank A.Ş.	1990	24,626	0.0085
14	Fibabanka A.Ş.	1984	18,670	0.0064
15	Alternatifbank A.Ş.	1991	17,603	0.0061
16	Burgan Bank A.Ş.	1991	15,499	0.0053
17	Anadolubank A.Ş.	1996	14,208	0.0049
18	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986	11,360	0.0039
	Diğer Bankalar		249,245	0.0858
	Toplam		2,903,276	1.0000

3.2.3. Ekonometrik Model

Literatürdeki önceki çalışmalar (örn: Chiorazzo, Milani ve Salvini, 2008; Sanya ve Wolfe, 2011; Gurbuz, Yanik ve Ayturk, 2013; Brighi ve Venturelli, 2014; Atik, 2019; Ammar ve Boughrara, 2019) incelenerek Türk bankacılık sektöründe gelir çeşitlendirme derecesi ile karlılık göstergeleri arasındaki ilişkiyi incelemek için aşağıdaki model kullanılmıştır:

$$KAR_{it} = \beta_0 + \beta_1 HHI_{it} + \beta_2 BS_{it} + \beta_3 TK_{it} + \beta_4 LİK_{it} + \beta_5 BB_{it} + \beta_6 BB_{it}^2 + \beta_7 AB_{it} + \epsilon_{it} \quad (1)$$

Yukarıdaki modelde $\epsilon_{it} = \partial_t + v_i + \eta_{it}$ 'dir. Burada ∂_t çeyrek dönemlik etkileri, v_i bankalara özgü gözlenemeyen etkileri ve η_{it} ise ortalaması sıfır ve varyansı sabit olan tesadüfi hata terimini ifade etmektedir. Denklem 1'de ifade edilen modelin bağımlı değişkeni olan KAR_{it} sırasıyla riske göre düzeltilmiş aktif karlılığı

(RGDAK) ve riske göre düzeltilmiş özkaynak karlılığıdır (RGDÖK). Bu değişkenler literatürde yapılmış önceki çalışmaların sonuçları ile karşılaştırma yapabilmek amacıyla seçilmiştir. Modelin bağımsız değişkeni gelir çeşitlendirme HHI_{it} değişkenidir. Gelir çeşitlendirmeyi ölçmek için, tüm bankaların iki ana gelir yaratan faaliyet türü (net faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler) arasındaki çeşitliliği hesaba katarak Herfindahl Hirschman Endeksi'ni hesaplanmıştır. Hesaplanan HHI için en yüksek değer 0.50 ve en düşük değer 0'dır. Hesaplanan HHI değerinin 0 olması bankalar için tüm gelirlerin tek bir kaynaktan sağlandığını dolayısıyla da tam yoğunlaşma olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber hesaplanan HHI değerinin 0.50 olması ise tam çeşitlendirme anlamına gelmekte ve net faiz geliri ile faiz dışı gelir yaratan kaynakların oranlarının birbirine eşit olduğuna işaret etmektedir. Modelin kontrol değişkenleri ise sırasıyla; banka sermayesi BS_{it} , takipteki krediler TK_{it} , likit aktifler $LİK_{it}$, banka büyüklüğü BB_{it} , banka büyüklüğünün karesi BB_{it}^2 ve aktiflerin bir önceki yıla göre değişimi AB_{it} 'dir. Çalışmada kullanılan bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenlerine ilişkin açıklamalar Tablo 3.2'de yer almaktadır.

Tablo 3.2. Çalışma Kapsamında Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Notasyon	Tanımlama
Panel A: Bağımlı Değişken		
Riske Göre Düzeltilmiş Aktif Karlılığı	RGDAK	$(\text{Net Kar}/\text{Toplam Aktifler})/\sigma(\text{Net Kar}/\text{Toplam Aktifler})$
Riske Göre Düzeltilmiş Özkaynak Karlılığı	RGDÖK	$(\text{Net Kar}/\text{Özkaynaklar})/\sigma(\text{Net Kar}/\text{Toplam Aktifler})$
Panel B: Bağımsız Değişken		
Gelir Çeşitlendirme	HHI	$HHI=1-[(\text{Net Faiz Gelirleri}/\text{Net Faaliyet Gelirleri})^2+(\text{Faiz Dışı Gelirler}/\text{Net Faaliyet Gelirleri})^2]$
Panel C: Kontrol Değişkenleri		
Banka Sermayesi	BS	Özkaynaklar/Toplam Aktifler
Takipteki Krediler	TK	Takipteki Krediler (Brüt)/Toplam Kredi Ve Alacaklar
Likidite Düzeyi	LİK	Likit Aktifler/Toplam Aktifler
Banka Büyüklüğü	BB	Toplam Aktiflerin Doğal Logaritması
Aktiflerin Büyümesi	AB	$(\text{Aktifler}_t - \text{Aktifler}_{t-1})/\text{Aktifler}_{t-1}$

Not: σ simgesi net karın toplam aktiflere oranı açısından riski ifade etmektedir.

Gelir çeşitlendirme ile karlılık arasındaki ilişkinin analizinde kullanılan değişkenlere ilişkin özet istatistikler Tablo 3.3’de sunulmuştur.

Tablo 3.3. Özet İstatistikler

Değişken	Ortalama	Medyan	Std. Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem
RGDAK	.0245881	.0184737	.0148891	-.0320713	.0656672	918
RGDÖK	.0184630	.0168554	.0141101	-.0452632	.0646976	918
SER	.1151247	.1120753	.0263347	.0573028	.2423125	918
TK	.0434852	.0369013	.0306429	.005817	.2727948	918
LİK	.3585391	.3272174	.1201524	.1171907	.7412626	918
BB	10.19451	10.26239	1.476671	6.298252	12.91948	918
HHI	.3861351	.4075291	.0966894	.0040292	.4999841	918
AB	.0047012	.0040667	.0083479	-.0362214	.0709415	918

Tablo 3.3’deki özet istatistiklere göre analiz kapsamında incelenen 18 mevduat bankasının ortalama RGDAK’sı yaklaşık %2 ve ortalama RGDÖK’sı yaklaşık %1.8’dir. Mevduat bankalarının gelir kaynaklarını çeşitlendirme derecesini ölçen HHI ortalama olarak yaklaşık 0,39’dur. Dolayısıyla bu sonuca göre mevduat bankalarının gelir kaynaklarını çeşitlendirebildiği ya da gelir kaynaklarının tek bir kaynağa bağlı olmadığı ifade edilebilir.

3.3. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın ampirik bulguları, değişkenler arasındaki korelasyonlar ve panel regresyon analizi sonuçları olmak üzere iki kısımda incelenecektir.

3.3.1. Bağımsız Değişkenler İçin Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi

Panel veri regresyon analizi bağlamında ilk olarak bağımsız değişken HHI ile diğer kontrol değişkenleri (SER, TK, LİK, BB ve AB) arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığı Spearman korelasyon analizi ile incelenmiştir. Tablo 3.4’te çalışmanın bağımsız ve kontrol değişkenleri arasındaki korelasyon katsayıları yer almaktadır. Tablo 3.4’teki sonuçlara göre korelasyon katsayıları -0.21 ile 0.30 arasında değerler almaktadır. Dolayısıyla, karlılık modellerine dahil edilen değişkenler için çoklu bağlantı sorunu olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 3.4. Korelasyon Matrisi

Değişken	SER	TK	LİK	BB	HHI	AB
SER	1					
TK	.13*	1				
LİK	.006	.10*	1			
BB	-.20*	-.21*	.11*	1		
HHI	.16*	.11*	.30*	.08	1	
AB	-.12*	-.11*	-.001	-.11*	.01	1

Not: * simgesi %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

3.3.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testine İlişkin Sonuçlar

Çalışmanın panel veri setinde yer alan yatay kesitler (bankalar) arasındaki bağımlılığın araştırılmasında Breusch-Pagan (1980) LM testi kullanılmıştır. T'nin N'den büyük olduğu durumda kullanılabilen bu testin sıfır hipotezi “yatay kesitler arasında bağımlılık bulunmamaktadır” şeklindedir (Tatoğlu 2017). Tablo 3.5'teki hem sabitli hem de trendli ve sabitli modellerden elde edilen sonuçlara göre serilerde yatay kesit bağımlılığının olmadığını iddia eden sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde güçlü bir biçimde reddedilmektedir. Diğer bir ifadeyle, paneli oluşturan yatay kesitler arasında kesitsel bağımlılık bulunmaktadır ve bankalardan birine gelen bir şok diğer bankaları da etkileyecektir. Bu nedenle, bu aşamadan sonra değişkenlere ilişkin birim kök analizinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. Burada belirtmek gerekir ki birinci kuşak birim kök testleri, panelde yer alan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Tablo 3.5. Yatay Kesit Bağımlılığı Testine İlişkin Sonuçlar

	Sabitli ve Trendsiz Model	Sabitli ve Trendli Model
	LM istatistiği	LM istatistiği
RGDAK	305.796***	306.544***
RGDÖK	315.758***	316.089***
SER	230.216***	241.302***
TK	223.404***	229.506***
LİK	257.226***	266.562***
BB	313.570***	289.090***
HHI	269.709***	257.276***
AB	300.777***	305.456***

Notlar: En uygun gecikme sayısı 2 olarak alınmıştır. *** sembolü sıfır hipotezinin %1 önem düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

3.3.3. Yatay Kesit Genişletilmiş İm, Pesaran ve Shin (CIPS) İkinci Nesil

Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Panelde yer alan bankalar arasındaki yatay kesit bağımlılığının test edilmesinin ardından çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin birim kök taşıyıp taşımadıkları ikinci nesil panel birim kök testlerinden Pesaran (2007) CIPS ikinci nesil panel birim kök testi vasıtasıyla araştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 3.6’da sunulmuştur. Hem sabitli ve trendsiz hem de sabitli ve trendli modeller kullanılarak gerçekleştirilen birim kök testlerinde RGDAK, RGDÖK, TK ve AB değişkenleri için birim kökü ifade eden sıfır hipotezi reddedilmiş ve bu değişkenlerin düzeyde durağan oldukları sonucuna varılmıştır. Ancak, SER, LİK, BB ve HHI değişkenleri için birim kökü ifade eden sıfır hipotezi reddedilememiş ve bu değişkenlerin düzeyde durağan olmadıklarına karar verilmiştir. Söz konusu değişkenler ilk farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Bu nedenle bundan sonraki aşamasında ilgili değişkenlerin durağan halleri analize dahil edilmiştir.

Tablo 3.6. Pesaran (2007) CIPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları

	Trendsiz ve Sabitli Model t-bar (CIPS) istatistiği	Trendli ve Sabitli Model t-bar (CIPS) istatistiği
RGDAK	-3.307***	-3.355***
RGDÖK	-3.308***	-3.563***
SER	-1.755	-2.320
D.SER	-4.255***	-4.343***
TK	-2.624***	-2.833***
LİK	-2.223**	-2.640*
D.LİK	-4.251***	-4.326***
BB	-2.057	-2.774**
D.BB	-4.267	-4.389**
HHI	-2.214**	-2.613*
D.HHI	-4.383***	-4.523***
AB	-11.265***	-9.823***

Not: CIPS panel birim kök testinde sıfır hipotezi “seri I(1)”dir. *, ** ve *** işaretleri %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Trendsiz ve Sabitli model için kritik değerler sırasıyla %10(-2.110), %5(-2.200) ve %1(-2.360) iken Trendli ve Sabitli model için kritik değerler sırasıyla %10(-2.620), %5(-2.700) ve %1(-2.850)’dir.

3.3.4. Panel Veri Tahmincileri Arasında Seçim

Panel veri regresyon analizi kapsamında bankaların gelir çeşitlendirme düzeyi ile karlılık ölçüleri arasındaki ilişkileri tespit edebilmek amacıyla literatürde statik panel veri modelleri (havuzlanmış model, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli) sıklıkla kullanılmaktadır. Bu üç modelden hangisinin tercih edileceğine ise F testi, Breuch-Pagan LM (1980) ve Hausman (1978) Spesifikasyon testleri ile karar verilmektedir. Bu testlere ait sonuçlar Tablo 3.7 ve 3.8’de sunulmaktadır. Tablo 3.7 ve 3.8’de F-testi sonuçlarına göre, bu teste ait olasılık değerinin kritik değer olan 0,05’ten küçük olması RGDAK ve RGDÖK modelinin tahmin edilmesinde havuzlanmış EKK tahmincisinin uygun tahminci olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin reddedilmesine neden olmuştur. Breuch-Pagan LM sonuçları incelendiğinde, bu teste ait olasılık değerinin kritik değer olan 0,05’ten küçük olması RGDAK ve RGDÖK modelinin tahmin edilmesinde havuzlanmış EKK tahmincisinin uygun tahminci olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin reddedilmesine neden olmuştur. Son olarak, Hausman Spesifikasyon testi sonuçlarına göre, bu teste ait olasılık değeri kritik değerden küçük olduğundan RGDAK ve RGDÖK modelinin tahmin edilmesinde rassal etkiler tahmincisinin uygun olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin reddedilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, her iki modelin de tahmin edilmesinde sabit etkiler tahmincisinin kullanılmasının uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 3.7. Panel Veri Tahmincisi Seçim Sonuçları (RGDAK)

Karşılaştırılan Tahminciler	Test Yöntemi	İstatistik	Olasılık
Havuzlanmış EKK-Sabit Etkiler	F-testi	104.29	0.0000
Havuzlanmış EKK -Rassal Etkiler	Breuch-Pagan LM	7923.71	0.0000
Rassal Etkiler-Sabit Etkiler	Hausman testi	13.06	0.0421

Tablo 3.8. Panel Veri Tahmincisi Seçim Sonuçları (RGDÖK)

Karşılaştırılan Tahminciler	Test Yöntemi	İstatistik	Olasılık
Havuzlanmış EKK-Sabit Etkiler	F-testi	95.50	0.0000
Havuzlanmış EKK -Rassal Etkiler	Breuch-Pagan LM	7551.92	0.0000
Rassal Etkiler-Sabit Etkiler	Hausman testi	17.85	0.0066

3.3.5. Panel Veri Modellerinde Otokorelasyon ve Değişen Varyans

Kurgulanan modellerin hangi tahminci ile tahmin edileceğine karar verildikten sonra, sabit etkiler modelinde otokorelasyon ve değişen varyans (heteroskedastisite) sorunlarının araştırılmasında sırasıyla Bhargava et al. Durbin-Watson, Baltagi-Wu LBI ve modifiye edilmiş Wald testi kullanılmıştır. Tablo 3.9 ve 3.11’de yer alan sonuçlara göre modelde hata terimlerinin birbirini izleyen değerleri arasında ilişki olmadığını (otokorelasyon yok) ifade eden sıfır hipotezi, istatistik değerlerinin kritik değer olan 2’den küçük olmasından dolayı reddedilmiş ve her iki modelde de otokorelasyon sorununun olduğuna karar verilmiştir. Tablo 3.10 ve 3.12’deki değişen varyans sonuçları incelendiğinde, modelde hata terimlerinin varyansının tüm bankalar için sabit olduğunu ifade eden sıfır hipotezi, istatistik değerlerinin kritik değer olan 0.05’ten küçük olmasından dolayı reddedilmiş ve her iki model için de değişen varyans sorununun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 3.9. Otokorelasyon Testi Sonuçları (RGDAK)

Otokorelasyon Testleri	İstatistik	Karar
Modified Bhargava et al. Durbin-Watson	.31527249	<2
Baltagi-Wu LBI	.37178661	<2

Tablo 3.10. Değişen Varyans Testi Sonuçları (RGDAK)

Değişen Varyans Testi	İstatistik	Olasılık
Modifiye edilmiş Wald testi	298.53	0.0000

Tablo 3.11. Otokorelasyon Testi Sonuçları (RGDÖK)

Otokorelasyon Testleri	İstatistik	Karar
Modified Bhargava et al. Durbin-Watson	.31553834	<2
Baltagi-Wu LBI	.36909111	<2

Tablo 3.12. Değişen Varyans Testi Sonuçları (RGDÖK)

Değişen Varyans Testi	İstatistik	Olasılık
Modifiye edilmiş Wald testi	491.45	0.0000

3.3.6. Analiz Sonuçları

Mevduat bankaların gelir çeşitlendirme derecesinin karlılık göstergeleri üzerindeki etkisini tespit etmek için kurulan panel regresyon modellerine ait tahmin sonuçları Tablo 3.13 ve 3.14’te rapor edilmiştir.

Tablo 3.13’deki karlılık ölçüsü olarak RGDAK modelinden elde edilen tahin sonuçlara göre, gelir çeşitlendirme (HHI) değişkeni ile ilk karlılık ölçüsü olan RGDAK değişkeni arasında pozitif ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çeşitlendirme teorisi ile örtüşen bu bulgu, gelir kaynaklarını çeşitlendiren mevduat bankalarının karlılıklarının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Çeşitlendirme teorisine göre gelir portföyü içinde farklı gelir kaynaklarına sahip olmak bir taraftan riski azaltıp diğer taraftan da getirinin artmasına katkı sağlayabilir.

Tablo 3.13’deki tahmin sonuçları kontrol değişkenleri açısından incelendiğinde, SER değişkeni ile RGDAK arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki sermaye yapısı güçlü olan bankaların daha karlı olduklarına işaret etmektedir. LİK değişkenine ait katsayının negatif ve anlamlı olması likidite düzeyi arttıkça bankaların karlılığının azalacağına işaret etmektedir. Bununla beraber BB ve BB² ile RGDAK arasında sırasıyla pozitif ve negatif ilişkiler olması banka büyüklüğü ile karlılık arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Son olarak Tablo 3.13’deki tahmin sonuçlarına göre TK ve AB kontrol değişkenleri ile RGDAK değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmamaktadır.

Tablo 3.13. RGDAK Performans Ölçüsü Açısından Tahmin Sonuçları

	Coef.	Std. Err.	t	P>t
D.Banka Sermayesi (SER)	16.0952***	3.920872	4.11	0.001
Takipteki Krediler (TK)	-3.688756	2.166998	-1.70	0.107
D.Likit Aktifler (LİK)	-2.571761**	.8501724	-3.02	0.008
D.Banka Büyüklüğü (BB)	16.11393**	6.051826	2.66	0.016
D.Banka Büyüklüğü (BB ²)	-.6506764**	.2780562	-2.34	0.032
D.Gelir Çeşitlendirme (HHI)	1.471665***	.4275235	3.44	0.003
Aktif Büyümesi (AB)	-6.598192	4.293753	-1.54	0.143
Ç1	-.009978	.0203717	-0.49	0.631
Ç2	.0142823	.0293271	0.49	0.632
Ç3	-.0015444	.0252952	-0.06	0.952
Ç4	-	-	-	-
Sabit Terim	2.011772***	.1081337	18.60	0.000
R ²	0.1017			
F	56.46***			
Banka sayısı	18			
Gözlem sayısı	900			

Not: ***, ** ve * simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Çalışmanın ikinci karlılık ölçüsü olan RGDÖK modelinden elde edilen tahmin sonuçları Tablo 3.14'te rapor edilmiştir. RGDAK modelinde olduğu gibi gelir çeşitlendirme (HHI) değişkeninin RGDÖK değişkeni üzerindeki etkisi pozitif ve %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Çeşitlendirme düzeyi arttıkça karlılığın da artacağına işaret eden bu bulgu çeşitlendirme teorisini desteklemektedir. Diğer bir ifadeyle, bu bulgu gelir kaynaklarını çeşitlendirebilen bankaların çeşitlendirmenin avantajından faydalanarak karlılık düzeylerini arttırabileceklerini göstermektedir.

RGDÖK modelindeki sonuçlar kontrol değişkenleri açısından incelendiğinde, SER değişkeninin RGDÖK üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı iken TK değişkeninin RGDÖK üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Bu sonuçlar takipteki kredileri düşük olan yüksek sermayeli bankaların diğer bankalara kıyasla daha karlı olduklarını ortaya koymaktadır. RGDAK modelini destekler şekilde banka büyüklüğü ile ikinci karlılık ölçüsü arasında önce artan daha sonra azalan yani ters U şeklinde doğrusal olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, RGDÖK modelinde LİK ve AB değişkenleri ile karlılık ölçüsü arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 3.14. RGDÖK Performans Ölçüsü Açısından Tahmin Sonuçları

	Coef.	Std. Err.	t	P>t
D.Banka Sermayesi (SER)	17.51556***	3.244159	5.40	0.000
Takipteki Krediler (TK)	-5.730161**	2.29805	-2.49	0.023
D.Likit Aktifler (LİK)	-1.137375	.8305114	-1.37	0.189
D.Banka Büyüklüğü (BB)	17.02683**	5.800122	2.94	0.009
D.Banka Büyüklüğü (BB ²)	-.7217655**	.2738299	-2.64	0.017
D.Gelir Çeşitlendirme (HHI)	1.409133***	.4150912	3.39	0.003
Aktif Büyümesi (AB)	-7.454245	4.294414	-1.74	0.101
Ç1	.0069039	.0175451	0.39	0.699
Ç2	.0307934	.0247548	1.24	0.230
Ç3	.0118489	.0239589	0.49	0.627
Ç4	-	-	-	-
Sabit Terim	1.96352***	.1107881	17.72	0.000
R ²	0.1220			
F	37.62***			
Banka sayısı	18			
Gözlem sayısı	900			

Not: ***, ** ve * simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Diğer gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektöründe olduğu gibi Türkiye’de de bankacılık sektörü finansal sistemin en önde gelen sektörüdür. Bununla beraber günümüz itibariyle mevduat bankaları, katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere üç banka türü Türk bankacılık sektöründe faaliyet göstermektedir. Ancak, diğer bankalara kıyasla mevduat bankaları Türk bankacılık sektöründe son derece önemli bir yere sahiptir. Mevduat bankaları düzenleyici ve denetleyici otoritelerin gözetiminde fon fazlası olan ekonomik birimlerden mevduat olarak topladıkları yabancı kaynakları fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere kredi şeklinde kullanarak finansal sistem içinde finansal aracılık hizmeti görevini yürütmektedirler.

Mevduat bankalarının yürütmüş oldukları faaliyetlere ilişkin elde ettikleri gelirler iki temel kısımdan oluşmaktadır. Bunlar faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerdir. Mevduat bankalarının başlıca faiz dışı gelir kalemleri ise dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar sırasıyla kredilerden alınan ücret ve komisyonlar, alınan temettüleri, bankacılık hizmet gelirleri ve diğer faiz dışı gelirlerdir.

Bu çalışmada 2017 yılı itibariyle Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan ve aktif büyüklüğü açısından ilk 18 sırada yer alan 18 mevduat bankasının gelir çeşitlendirme düzeyi ile riske göre düzeltilmiş karlılık oranları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Çalışmada mevduat bankalarına ait veriler 2005’in birinci çeyreğinden 2017’nin üçüncü çeyreğine kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Çalışmada panel veri regresyon analizine başlamadan önce ilk olarak bağımsız değişken gelir çeşitlendirme düzeyi (HHI) ile diğer kontrol değişkenleri arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığı Spearman korelasyon analizi ile incelenmiştir. Ardından, panel veri setinde yer alan yatay kesitler (bankalar) arasındaki bağımlılığın araştırılmasında Breusch-Pagan (1980) LM testi kullanılmıştır. Panelde yer alan bankalar arasındaki yatay kesit bağımlılığı testini takiben değişkenlerin birim kök taşıyıp taşımadıkları ikinci nesil panel birim kök testlerinden biri olan Pesaran (2007) CIPS ikinci nesil panel birim kök testi vasıtasıyla araştırılmıştır.

Tüm bu sınamalardan sonra kurgulanan modellerde yer alan parametrelerin tahmininde kullanılacak tahminciyi belirlemek için sırasıyla F testi, Breuch-Pagan LM (1980) testi ve Hausman (1978) Spesifikasyon testi yapılmıştır. Belirlenen model için en uygun tahmincinin sabit etkiler panel veri regresyon tahmincisi olduğu tespit edildikten sonra kurulan modellerin hataları için iki önemli varsayım diğer bir ifadeyle otokorelasyon ve değişen varyans sorunları araştırılmıştır.

Modellerde hata terimi varyansının sabit olup olmadığı durumu Modifiye edilmiş Wald testi ile bununla beraber hata terimleri arasındaki ilişkinin varlığı ise Modified Bhargava et al. Durbin-Watson testi ve Baltagi-Wu LBI testi ile araştırılmıştır. Son olarak belirlenen karlılık modellerinin tahmin edilmesinde ise sağlam standart hatalar üreten iki yönlü sabit etkiler panel veri tahmincisi kullanılmıştır.

İki yönlü sabit etkiler panel veri tahmincisi kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonucunda mevduat bankalarının gelir çeşitlendirme ölçüsünün hem riske göre düzeltilmiş aktif karlılığı hem de riske göre düzeltilmiş özkaynak karlılığı üzerindeki etkisinin pozitif ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Çeşitlendirme teorisi ile örtüşen bu bulgu, gelir kaynaklarını çeşitlendiren mevduat bankalarının karlılık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Çeşitlendirme düzeyi arttıkça karlılığın da artacağına işaret eden bu bulgu literatürdeki birçok çalışmanın (örn: Chiorazzo vd., 2008; Sanya ve Wolfe, 2011; Gürbüz vd., 2013; Brighi ve Venturelli, 2014; Hamdi vd., 2017; Ammar ve Boughrara, 2019; Atik, 2019; Uzun ve Berberoğlu, 2019) bulgularını desteklemektedir. Küreselleşen ve rekabetin arttığı bir dünyada bankaların müşterilerine sağladıkları hizmet çeşitliliğini arttırabilmeleri ve bu doğrultuda da yeni stratejiler geliştirmeleri, bankaların varlıklarını devam ettirebilmeleri ve rekabet üstünlüğü elde edebilmeleri açısından son derece büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber hizmet çeşitliliği sadece banka yönetimi ve düzenleyici otoriteler açısından değil aynı zamanda genel ekonominin istikrarı açısından da önem taşımaktadır.

Tahmin sonuçları kontrol değişkenleri açısından incelendiğinde, riske göre ayarlanmış aktif karlılığı modelinde banka sermayesi ve likit aktifler, riske göre ayarlanmış özkaynak karlılığı modelinde ise banka sermayesi ve takipteki krediler değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca her iki modelde de

banka büyüklüğü ile riske göre düzeltilmiş karlılık ölçüleri arasında doğrusal olmayan bir ilişki (önce artan daha sonra azalan) tespit edilmiştir.

Mevduat bankalarının gelir çeşitlendirme düzeyi ve karlılık ölçüleri arasındaki ilişkiyi araştıran bu çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. İlk olarak bu çalışmadan elde edilen bulgular Tüm bankacılık sektörü için genelleştirilmemelidir. İkinci olarak çalışmada makroekonomik değişkenler ve bankaların mülkiyet yapısı analiz kapsamına alınmamıştır. Gelecek çalışmalarda hem bu durumlar dikkate alınarak hem de dinamik panel veri regresyon analizi yapılarak çalışma genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Öztin (2007). Türkiye’de Yabancı Bankalar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı:36
- Alkin Erdoğan, Yıldırım Kemal ve Özerk Yıldırım (2005). İktisada Giriş. Eskişehir Anadolu Üniversitesi s. 370.
- Altan, Mikail (2001). *Fonksiyonel İşlemler Açısından Bankacılık* s.66 İstanbul.
- Ammar, Nesrine ve Boughrara, Adel. (2019). The Impact of Revenue Diversification On Bank Profitability And Risk: Evidence From MENA Banking Industry. *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 1-35.
- Apostolik Richard, Donohme Chistopher. ve Went (2009). *Foundations of Banking Risk*.
- Arıçelik, Gamze (2010). *Ticari Bankalarda Performans Ölçümü CAMELS Analizine Bağlı Bir İnceleme*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Para ve Banka Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Atik, Murat (2019). Türk Bankacılık Sektöründeki Faiz Dışı Gelirlerin Banka Geliri Ve Riski Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (81), 271-292.
- Ataş, Nüvit (1966). Banka İşletmeciliği ve Tatbikatı s.7.
- Bakdur, Alper (2003). *Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri*”, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Bulut, Kemalettin (2015). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Yapısı ve Bu Yapının Müşteri Tercihine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Basel Committee on Banking Supervision, (1997). Core Principles For Effective Banking Supervision, Basel, 4.
- Basel Committee on Banking Supervision, (2001). Operational Risk, Consultative Document, 2.
- Babuşçu, Sommer (1997). *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulaması*, SPK Yayın No. 94, Ankara, 62.

- BDDK, (2001). Bankaların İç Denetimi Ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik, 24312 Sayılı Resmi Gazete.
- BDDK, (2002). Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 24657 Sayılı Resmi Gazete.
- BDDK, (2006). Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 26333 Sayılı Resmi Gazete.
- BDDK, (2006). Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması Ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 2633 Sayılı Resmi Gazete.
- BDDK, (2017) 2017 Yılı Faaliyet Raporu
- Boyacıoğlu, Acar (2003). *Bankalarda derecelendirme (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Brighi, Paola ve Venturelli Valeria (2014). How Do Income Diversification, Firm Size And Capital Ratio Affect Performance? Evidence For Bank Holding Companies. *Applied Financial Economics*, 24(21), 1375-1392.
- Candan Hasan ve Özün Alper (2006). Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II İstanbul, Türkiye İş Bankası
- Chiorazzo Vincenzo, Milani Carlo, ve Salvini Francesca (2008). Income Diversification And Bank Performance: Evidence From Italian Banks. *Journal Of Financial Services Research*, 33(3), 181-203.
- Çankaya Fuat ve Öz Mehmet (2011). Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi Türkiye Bankalar Birliği Yayınları,1-13.
- Demir, Ahmet (2013). *Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski Ve Yönetimi: Türkiye Garanti Bankası Örneği*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Diñer, Ahmet (2006). *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler*, DPT. 2697, Ankara.
- Doğan, Alpay (2011). *Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Şube Etkinliği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eren, Ahmet (2011). *Türkiye Ekonomisi* s.270 - 284 Güncellenmiş 4. Baskı Ankara Ekin Kitabevi.

- Frexias Clark ve Rochet, James (1999). *Microeconomics of Banking*, USA: MIT Press, 221.
- Günceler, Bahadır (2014). *Dünyada ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihi Gelişimi* (Doğuş Üniversitesi) İstanbul
- Gurbuz Ali Osman, Yanik Serhat ve Ayturk Yusuf (2013). Income diversification and bank performance: Evidence from Turkish banking sector. *Journal of BRSA Banking and Financial markets*, 7(1), 9-29.
- Hull John (2010). *Risk Management and Financial Institutions* İkinci Baskı Pearson.
- Karacan, Ali İhsan (2002). *Bankacılık ve Kriz*, Tütünbank Yayınları, 19.
- Karadaş, Suna (2006). *Türk Bankacılık Sisteminin Verimlilik Açısından Değerlendirilmesi* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kale, Süleyman (2009). *Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Banka Şubelerinin Performansının Ölçülmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Kırcalı, Salih (2016). *Bankacılıkta Karlılığı Oluşturan Faktörlerin İncelenmesi, Türk Bankacılık Sektörü Verileri Baz Alınarak Sürdürülebilir Karlılık Konusunun Analiz Edilmesi*. Doktora Tezi Okan Üniversitesi s.6-7 İstanbul.
- Koch Timothy ve Mc Donald Scoot (2010) *Bank Management* South Western Language 7. Baskı.
- Kozanoğlu, Hayri (1996). *Uluslararası Bankacılıkta Risk Yönetimi Marmara Üniversitesi, İstanbul*.
- Mishkin, Frederic (1998). *The Economics of Money Banking and Financial Markets*, Columbia.
- Keskin Ekrem vd. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007)*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 262.
- Kepenek Yakup ve Yentürk Nurhan (2005). *Türkiye Ekonomisi*. s.144 (18.b), İstanbul Remzi Kitabevi.

- Korukçu, Ünal (1998). *Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları.
- Köse, Adem (2018). *Türkiye'deki Ticari Bankaların Faiz Dışı Gelirlerinin Banka Performansı Üzerine Etkisinin Kamu, Özel Yabancı Sermayeli Bankalarda Karşılaştırmalı İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükbuçakçı, Ramazan (2004). *Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları* Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi Ankara.
- Parasız, İlker (2005). *Para Banka ve Finansal Piyasalar* s.21. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2011). *Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık* s.25. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2014). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama* s.20 Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Rose Paul ve Hudgins Simon (2010). *Bank Management and Financial Services* 8. Press Canada Mc Graw Hill
- Sanya Sarah ve Wolfe, Simon (2011). Can Banks In Emerging Economies Benefit From Revenue Diversification?. *Journal of Financial Services Research*, 40(1-2), 79-101.
- Savram Merve ve Karakoç Ali (2012). *Bankacılık Sektöründe İtibar Riskinin Önemi* International Conference Eurasin Economies Ankara
- Şahin, Hüseyin (2000). *Türkiye Ekonomisi* Ezgi Kitabevi
- Şendoğdu Aslan ve Sezgin Mete (2008). *Banka Hizmetleri Pazarlaması* Literatürk Academia
- Şimşek, Çağatay Kemal (2007). *Bankacılıkta Risk ve Risk Ölçüm Yöntemleri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TCMB Kanunu 14.01.1970 tarih 1211 sayılı.
- Urgancı, Hikmet (1982). *Para ve Banka* s.7 Adana.
- Yalvaç, Faruk (1997). *Bankacılık Terimleri Sözlüğü* Ankara Kardeş Kitabevi.
- Yıldırım, Mesut (2008). *Banka Muhasebesi* s.205 İstanbul, TBB Yayınları.
- Yıldırım, Mesut (2008). *Banka Muhasebesi* s.250- 255 İstanbul, TBB Yayınları.
- Yıldırım, Mesut (2008). *Banka Muhasebesi* s.264-265 İstanbul, TBB Yayınları.

Zirekoğlu, Nurcan (2014). *Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin Hanehalkı Üzerinde Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi s.36, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, Turkey.

www.bddk.org.tr erişim 25.03.2019

[www.bddk.org.tr /BDDK Faaliyet Raporu 2017](http://www.bddk.org.tr/BDDK_Faaliyet_Raporu_2017): 17

www.tmsf.org.tr erişim 25.03.2019

www.tcmb.gov.tr erişim 26.03.2019

www.tbb.org.tr erişim 26.03.2019

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061101.htm> erişim 26.03.2019

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Feyzullah KAYA
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 28.12.1993 / Ankara
e-posta : feyzullah.kaya@vakifbank .com.tr

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2015-	Vakıf Bank Bölge Krediler Müd.	Uzman Yardımcısı

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () YÖKDİL () TOEFL () EILTS ()